

บทที่ 3

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาในประเทศไทย

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีลักษณะที่เด่นชัดซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 สมัย ที่สำคัญคือ

1. สมัยการศึกษาอย่างไม่เป็นแบบแผน
2. สมัยการศึกษาอย่างมีแบบแผน ซึ่งจะแบ่งออกเป็น
 - 2.1 ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2438 - พ.ศ. 2475)
 - 2.2 ตั้งแต่สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2475 - ปัจจุบัน)

1. การสอนสังคมศึกษาในสมัยการศึกษาอย่างไม่เป็นแบบแผน

ในสมัยที่การศึกษายังไม่เป็นแบบแผน ที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นสมัยเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย มาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

หลักสูตรการศึกษาในยุคแรกนี้ยังไม่มีหลักสูตรปรากฏแน่ชัด มีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบ วัดเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐและวัดเป็นการสอนประชาชนอยู่ในตัว (บุญเจือ วงศ์ประดิษฐ์ 2504: 3) ประชาชนทั่วไปนิยมส่งบุตรหลานที่เป็นชายไปศึกษาหาความรู้ที่วัด เรียนวิชาหนังสือเพื่อเตรียมตัวสำหรับอุปสมบทในกาลต่อไป สำหรับการศึกษาศตริจากคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงนางนพมาศพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลิไท พงจะใช้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นลักษณะการศึกษาของสตรีว่า ได้แก่การประดิษฐ์งานศิลปต่าง ๆ ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า มีการฝึกหัดหึงมีความสามารถในวิชาการช่างสตรีด้านต่าง ๆ (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2526: 9) สำหรับสตรีสามัญการฝึกหัดและการเรียนรู้ทางด้านงานช่างมักกระทำกันภายในครอบครัว โดยผู้ใหญ่นิยมนำเป็นผู้ให้การอบรมและฝึกหัดให้ทำจนเป็น

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้านวิชาสังคมศึกษาในสมัยก่อนเป็นการเรียนรู้จากสังคม เป็นส่วนใหญ่ โดยเน้นด้านศีลธรรมจรรยา เพราะเป็นการศึกษาจากวัด โดยมีพระเป็นครู สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ก็มักจะเป็นการศึกษาแบบสืบตระกูล คือฝึกหัดการประกอบอาชีพตามแบบอย่างที่ยุทธพบุรุษทำสืบกันมา การเรียนรู้ทางสังคมเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดหรือจดจำแบบอย่าง และการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณี และความนิยมของชุมชน เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนจะมุ่งเน้นไปในทางอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม พระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์ได้ส่งเสริมและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เพราะทรงเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะทำให้ราษฎรเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม อันจะช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และช่วยให้บ้านเมืองเป็นระเบียบเรียบร้อย ลดปัญหาอาชญากรรม ตลอดจนปัญหาส่วนตัว และปัญหาของครอบครัวด้วย กล่าวโดยสรุปก็คือ ให้รู้ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันนั่นเอง

สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยปรากฏหลักฐานว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง เมื่อถึงวันพระได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ไปยังพระแท่นมณีคศิลา เพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชนทั่วไป ต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงเสด็จออกผนวชเป็นตัวอย่างที่ราษฎรได้บูชาเรียนตาม ซึ่งได้เกิดเป็นประเพณีที่ผู้ชายไทยเข้ารับการอบรมสั่งสอนและศึกษาเล่าเรียนในวัดสืบต่อมา เพื่อศึกษาหาความรู้ และถือเป็นการได้บุญกุศลด้วย (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2526: 9)

สมัยกรุงศรีอยุธยา

การศึกษาในสมัยนี้ยัง เน้นความสำคัญของการฝึกอบรมด้านศีลธรรมจรรยา เป็นจุดประสงค์หลักและวัดยังมีบทบาทสำคัญในการศึกษา เช่น

ในสมัยพระเจ้าอู่หัวบรมโกศ ทรงกวัดขันด้านพุทธศาสนา มาก จะไม่ทรงแต่งตั้งบุตรหลานข้าราชการผู้ใดที่ประสงค์จะถวายตัวทำราชการ ถ้าหากผู้นั้นยังมิได้อุปสมบท (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2526: 10)

สมัยกรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากที่ต่าง ๆ มาเก็บไว้ใน พระอารามหลวง เพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนทางพุทธศาสนาต่อไป สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงให้สังคายนาพระไตรปิฎก และโปรดให้ ราชบัณฑิตมาสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรที่หอพระมณฑิยธรรม (สุภัทรา พุมเขต 2523: 5)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้สร้างโรงเรียน โดยให้เป็นสถานที่ สำหรับการศึกษาดูด้วย ดังจะเห็นได้จากเรื่องโรงเรียนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงสร้างขึ้นไว้ให้มีเจ้าพนักงานจัดอาหารและสำหรับทวนควาเสียง พระสงฆ์ สามเณร และข้าราชการที่มานอนประจำช่องในพระบรมมหาราชวัง กับทั้งบริจาดพระราชทรัพย์แจกคนชรา พิกการ และมีพระธรรมเทศนา และสอนหนังสือวิชาการต่าง ๆ ..."

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ ส่งเสริมการเรียนพระปริยัติธรรมเป็นพิเศษ ทรงอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาของพระสงฆ์ที่สอบไล่ ได้เปรียญและโปรดให้จ่ายพระราชทรัพย์ช่วยบิดามารดาที่เป็นทาสของพระเปรียญที่ได้เป็นพระราชอาณะ แล้วให้พ้นจากการเป็นทาส เป็นต้น นอกจากนั้นยังโปรดให้ชำระและสร้างพระไตรปิฎกขึ้น และได้ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดมากมาย ทรงส่งเสริมให้ข้าราชการ ประชาชน สร้างวัด โดยมีพระราชประสงค์สำคัญที่จะบำรุงความเจริญด้านจรรยาและวิชาความรู้ และโปรดให้จารึกวิชาความรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 1-5)

นอกจากนี้หนังสือเรื่อง "ราชอาณาจักรและชาวสยาม" ซึ่งเซอร์ จอห์น บาวริง ผู้สำเร็จราชการฮ่องกง (อ้างถึงในประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2495: 3-4) และได้รับ แต่งตั้งจากสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระบรมราชินีนาถแห่งประเทศอังกฤษ ให้เป็น อัครราชทูตมาเจริญพระราชนไมตรีเมื่อ พ.ศ. 2398 กล่าวถึงการศึกษาไว้สองแห่ง แห่งหนึ่ง มีความว่า "การศึกษาตั้งแต่การโกนจุกแล้ว เด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียนอ่าน เขียนและคำสอน ศาสนากับพระ" อีกแห่งหนึ่งมีความว่า "พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ ติดกับวัดโดยมาก ย่อมเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้คำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรม

ทางพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญมากของระบบการศึกษา พลเมืองชายส่วนหนึ่งอ่านและเขียนหนังสือออก แต่วิธีที่จะแสวงหาความรู้ชั้นสูงสาขาใดสาขาหนึ่งมีอยู่น้อย การศึกษาสตรีถูกทอดทิ้งในประเทศไทย มีอยู่น้อยคนที่อ่านหรือเขียนได้...”

จากหลักฐานต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ เห็นได้ชัดเจนว่าการศึกษาในสมัยก่อน มีจุดมุ่งหมายในการอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อความเป็นพลเมืองดีของประชาชน เป็นสำคัญ และคำนึงถึงการศึกษา เฉพาะเพศชายเท่านั้น

ด้านเนื้อหาวิชา เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษา เน้นที่การอบรมศีลธรรมจรรยา เนื้อหาวิชาที่นำมาใช้ในการอบรมสั่งสอน จึงมักเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องราวต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นผลของกรรมตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งเป็นหลักการอบรมที่จะช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน (วารุณี โอสถารมย์ 2524: 54) เนื้อหาสาระเกี่ยวกับปัญหาสังคมยังไม่มี การนำมาศึกษาหรือสั่งสอนโดยตรง ส่วนความรู้เกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ทางสังคมศาสตร์นั้นยังไม่มี การนำมาสอนกัน

ด้านหนังสือเรียน แบบเรียนที่เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา ในยุคที่การศึกษายังไม่เป็นแบบแผนอาจจะนับได้ว่าหลักศิลาจารึก เป็นตำราสังคมศึกษาเล่มแรกที่ปรากฏเป็นหลักฐาน ต่อมา มีหลักฐานกล่าวอ้างถึง “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” ซึ่งพระโหราธิบดี เป็นผู้ประพันธ์ไว้ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อจุลศักราช 1042 หรือพุทธศักราช 2224 (เสนีย์ วิลาวรรณ 2519: 59) ซึ่งเป็นบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์อันอาจจะถือว่าเป็นตำราประวัติศาสตร์ไทยได้

หนังสือแบบเรียนของไทยในสมัยที่การศึกษาไม่เป็นแบบแผนมีจำนวนน้อยมาก เพราะอาศัยการคิดลอกต่อ ๆ กันมา และอิทธิพลของหนังสือเรียนจะมีไม่มากนัก เพราะจำนวนคนที่อ่านออกเขียนได้จะมีอยู่ในวงจำกัด คนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีความจำเป็นในด้านวิชาหนังสือมากนัก

สื่อการเรียนการสอน ในสมัยที่การศึกษาแบบไม่เป็นแบบแผน สื่อการเรียนที่ใช้มักจะถูกนำมาจากสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยนำมาดัดแปลงสำหรับใช้ในการเรียนการสอน สื่อการเรียน

ที่สำคัญคือกระดานคำ ดินสอขาว และไม้บรรทัด (ทองต๋อ กล้วยไม้ ๗ อุชฺยา 2526: 10) นอกจากนี้สถานศึกษาที่ต่าง ๆ และสถานการณ์ที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน ก็อนุมานเข้าไว้ เป็นสื่อการเรียนการสอนได้ กล่าวโดยสรุปก็คือการเรียนรู้จากชีวิต

กระบวนการเรียนการสอน วิธีสอนหนังสือของไทยแต่เดิมนั้น ได้มีหลักฐานบันทึกไว้ในเรื่อง "โบราณศึกษา" และ "วิธีสอนหนังสือไทย" ว่าโดยทั่วไปในสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียนอย่างที่เข้าใจกันในทุกวันนี้ การเรียนหนังสือจึงมีอยู่แต่ที่วัดหรือบ้านขุนนาง เจ้านาย สอนลูกศิษย์ได้คราละ 4-5 คน ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ จึงติดต่อกันอย่างใกล้ชิด การสอนเรียกว่าต่อหนังสือ คือเรียงตัวเข้ามาต่อทีละคนใครปัดดาตีบท่านก็ต่อให้แต่น้อย ใครปัดดาไวก็ต่อให้มาก เมื่อต่อให้คือเขียนต้นฉบับในกระดาษให้แล้วลูกศิษย์ก็เอาไปเขียนตาม หรืออ่านจนจำแม่นตายตัวได้หรือลบแม่แบบเขียนใหม่ได้ จึงต่อให้ใหม่สูงขึ้นไปอีก ซึ่งเป็นลักษณะการสอนวิชาหนังสือในสมัยนั้น (ทองต๋อ กล้วยไม้ ๗ อุชฺยา) อ้างถึงในโบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย 2526: 8)

จึงอาจกล่าวได้ว่า การเรียนการสอนตามความสามารถของนักเรียน ไม่ได้แบ่งเป็นชั้นเรียน ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ ครูจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน นักเรียนเป็นผู้รับอาศัยการท่องจำเป็นสิ่งสำคัญ ยังไม่เน้นเรื่องการฝึกคิดให้คิดใช้เหตุผลโต้แย้ง หรือวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างจากผู้ใหญ่

สำหรับกระบวนการเรียนการสอนที่นับว่าเกี่ยวเนื่องกับวิชาสังคมศึกษา นอกจากการเรียนรู้อ่านเรื่องราวด้านพระศาสนาแล้ว ยังมีการฝึกทักษะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่นและเป็นคนที่มีความค่าต่อสังคม แต่เป็นการฝึกให้ตามอย่างผู้สอนไม่เน้นการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ เข้าทำนอง "เจริญรอย" ตามกัน

การประเมินผล ในสมัยที่การศึกษายังไม่เป็นแบบแผนนี้ การประเมินผลไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ขึ้นอยู่กับผู้สอนจะเป็นผู้ตรวจสอบและประเมินผลเองว่า นักเรียนคนใดมีความสามารถถึงขั้นไหน ควรจะสอนอะไรต่อไป หรือควรกำหนดให้รู้เพียงใด (สุพัศรา พุมเกต 2523: 7)

สำหรับในวิชาสังคมศึกษาระยะที่กล่าวถึงนี้ อาจใช้วิธีการประเมินจากคนรอบข้างที่จะต้องประทะสังสรรค์อยู่เสมอ ๆ ด้วยการอยู่ร่วมกันหรือการทำงานร่วมกัน ว่ามีการยอมรับ

มาน้อยเพียงใด เพราะวิชาที่มุ่งเน้นในเรื่องความรู้เป็นศิลปะเมืองดี การปรับตัวเข้ากับคนอื่นและสังคมที่คนอาศัยอยู่ ฉะนั้นความหมายของ "คนดี" จึงได้แก่คนที่ว่านอนสอนง่าย" ไม่ดื้อรั้นหรือโต้แย้งผู้ใหญ่ ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าว มักจะประสบความสำเร็จในการทำงานอาชีพในสังคมสมัยนั้น

จากการศึกษาถึงพัฒนาการการสอนสังคมศึกษาในช่วงที่การศึกษายังไม่เป็นแบบแผนคือตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเห็นได้ว่าวิชาหมวดสังคมศึกษาไม่มีอยู่ในระบบการศึกษาแผนโบราณของเราในรูปวิชาที่ต้องสอนโดยตรง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าไม่มีการอบรมสั่งสอนสังคมศึกษาในสมัยโบราณ การอบรมสั่งสอนในทางสังคมศึกษานั้นทำเป็นเรื่องนอกหลักสูตร โดยเน้นด้านศีลธรรมซึ่งเป็นการศึกษาด้านจริยศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เพราะวัดเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

2. สมัยการศึกษาอย่างมีแบบแผน ซึ่งจะแบ่งออกเป็น

2.1 ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2438 - พ.ศ. 2475)

การจัดระบบการศึกษาอย่างมีแบบแผนเริ่มต้นในประเทศไทยครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังพระบรมราชโองการ เรื่องตั้งโรงเรียนในกรุงและหัวเมืองว่า "...ตามประเพณีที่มีมาแต่โบราณตลอดจนบัดนี้ ย่อมถือกันว่าพระภิกษุสงฆ์ตามพระอารามต่าง ๆ ทรงคุณวิชาความรู้ควรจะสั่งสอนวิชาแก่นุตรหลานชาวบ้าน ตั้งแต่อายุควรจะเล่าเรียนได้ไปจนใด จึงเป็นธรรมเนียมที่ผู้ใดมีบุตรหลานเป็นชายควรจะเล่าเรียนวิชาได้แล้ว ก็พอไปฝากเป็นศิษย์อยู่ในสำนักพระภิกษุซึ่งเป็นที่นับถือ พระภิกษุท่านก็ฝึกสอนวิชาให้ตามสมควรที่ท่านจะสอนได้ ประเพณีมีอยู่เช่นนี้แล้วทั่วทุกหัวเมือง ก็เหมือนการฝึกสอนวิชาความรู้ที่เป็นพื้นอยู่บ้างแล้ว แต่ยังหาเป็นระเบียบเรียบร้อยถูกต้องตามสมควรไม่ การโรงเรียนที่จะจัดตั้งตามหัวเมืองในคราวนี้ จะสอนด้วยแบบเรียนหลวงซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียบเรียงขึ้นใช้เป็นแบบแผนอยู่ในกรุงเทพฯ แลให้โรงเรียนหลวงซึ่งจะตั้งขึ้นตามหัวเมืองนี้เป็นต้นแบบแผนการสอนวิชาในเมืองนั้น ให้พระภิกษุซึ่งสอนศิษย์อยู่ตามวัด แลอาจารย์คฤหัสถ์ซึ่งสอนศิษย์อยู่ตามบ้านในแขวงเมืองนั้น ได้ดูเป็นแบบฉบับไปสอนตามตำราหลวงทั่วกัน..." (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 10)

เมื่อเริ่มจัดการศึกษาอย่างมีระบบขึ้น รัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นหลายแห่ง โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการ และในปี พ.ศ. 2430 ทรงโปรดให้ตั้งกรมศึกษาธิการ มีหน้าที่จัดการศึกษาของบ้านเมือง ต่อมาในปี พ.ศ. 2435 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ มีหน้าที่หลักเกี่ยวกับการจัดการศึกษา การศาสนา การพิทักษ์ภณ และการพยาบาล ของประเทศ

เมื่อการศึกษาที่มีระบบมีแบบแผนเกิดขึ้น การกำหนดหลักสูตรเกี่ยวกับการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ วิชาสังคมศึกษาได้ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรเมื่อ พ.ศ. 2435 เป็นครั้งแรก โดยมีหลักฐานบันทึกไว้ในร่างกฎที่ 1 เรื่องพิกัดสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ ร.ศ. 111 (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ : ศธ 9.2/194) ดังนี้

ข้อ 1 ทางแห่งการศึกษาโรงเรียนมูลสามัญชั้นด้ามีกำหนด 3 ปี และในโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูงมีกำหนด 4 ปี (มูลชั้นด้าและมูลชั้นสูง เทียบกับปัจจุบันคือชั้นประถมศึกษา)

ข้อ 2 การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนมูลศึกษาชั้นด้า่นั้นคือ ธรรมจารี อ่าน เขียน แต่งข้อความ ไวยากรณ์ และเลขวิธี

ข้อ 3 ทางแห่งการศึกษาในโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูงคือ ธรรมจารี อ่าน เขียน แต่งข้อความ ไวยากรณ์ เลขวิธี ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร วิทยาการ เขียนรูปภาพ และขับร้อง

ถึงแม้ว่าวิชาสังคมศึกษาจะได้กำหนดอยู่ในหลักสูตร พ.ศ. 2435 แล้วก็ตาม แต่เริ่มมีการเรียนการสอนกันจริง ๆ ในหลักสูตรเมื่อ พ.ศ. 2438

การสอนสังคมศึกษาดตามหลักสูตร พ.ศ. 2438

ตามแนวหลักสูตร พ.ศ. 2438 (กระทรวงธรรมการ 2438: 2-8) การศึกษาแบ่งเป็น 3 ประโยค โดยกำหนดให้เรียนวิชาสังคมศึกษาในส่วนของวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งเรียกว่า พงศาวดาร และวิชาภูมิศาสตร์

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรสังคมศึกษา ฉบับปี พ.ศ. 2438 ยังไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาไว้

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรปี พ.ศ. 2438 กำหนดให้ประโยคต่าง ๆ ต้องเรียนดังต่อไปนี้

ประโยค 1 ชั้น 3 กำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดารย่อตอนกรุงเก่า

ประโยค 1 ชั้น 3 กำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดารย่อตอนกรุงเก่า

ประโยค 2 ชั้น 2 กำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดาร เล่ม 1

ประโยค 2 ชั้น 3 กำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดาร เล่ม 2

ประโยค 3 ชั้น 1 กำหนดให้เรียน ภูมิศาสตร์พีลิกัล แพลนและแผนที่ภูมิศาสตร์สยาม และเมืองใกล้เคียง

ประโยค 3 ชั้น 2 กำหนดให้เรียน ภูมิศาสตร์ทวีปเอเชียและยุโรป เขียนแผนที่

ประโยค 3 ชั้น 3 กำหนดให้เรียน เรื่องโลก เขียนแผนที่จากตาราง

ประโยค 3 ชั้น 4 กำหนดให้เรียน ภูมิศาสตร์ทางการค้าขาย อากาศของโลกอย่างสูง ลม มหาสมุทร สายน้ำ เหตุของฤดู น้ำขึ้น น้ำลง เขียนแผนที่จากตาราง

จากเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดให้เรียนจะเห็นได้ว่า พงศาวดารยังไม่ได้รับการกำหนดให้มีฐานะเป็นวิชาหนึ่งต่างหาก แต่ให้แทรกอยู่ในหนังสือหัดอ่านของวิชาภาษาไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบความเป็นมาของบ้านเมือง สำหรับวิชาภูมิศาสตร์เป็นวิชาเฉพาะที่กำหนดให้เรียนในประโยค 3 ทุกระดับชั้น เนื้อหาที่ให้เรียนมีทั้งภูมิศาสตร์ภูมิภาค ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจในปัจจุบันนั่นเอง และยังให้มีการฝึกทักษะการเขียนแผนที่ด้วย นับว่าเป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาทันสมัยมากเมื่อเปรียบกับระยะเวลาประกาศใช้หลักสูตรนี้ เพราะมีความใกล้เคียงกับเนื้อหาของหลักสูตรได้นำแนวคิดของโรงเรียนบ็ลลิคสกูลในประเทศอังกฤษมาเป็นแบบอย่าง

เพราะมุ่งหมายจะให้เข้าสอบไล่ยูเนียน ไลเคอล เอกซามิเนชัน ของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และเคมบริดจ์ ซึ่งนับเป็นการศึกษาระดับสูง ซึ่งยังไม่มีการศึกษาชั้นนี้ในประเทศไทยมาก่อนในขณะนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 11)

หนังสือเรียนวิชาสังคัมศึกษา

ในด้านหนังสือเรียนวิชาสังคัมศึกษาลดจนวิชาอื่น ๆ ในสมัยนี้ ยังนับว่ามีน้อยมากที่พอจะยกตัวอย่างได้เช่น พระราชพงศาวดารย่อ พระราชพงศาวดารพิศดาร ภูมิศาสตร์ของประเทศสยาม เป็นต้น (กฤษณา สินไชย และรัตนา ฤชาฤทธิ 2520: 41)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา

สื่อการเรียนการสอนได้เริ่มมีกล่าวถึงการใช้กระดานดำ สำหรับครูเขียน อธิบายชี้แจงให้นักเรียนทราบทั่ว ๆ กัน (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ: ศธ 9.2/52)

กระบวนการเรียนการสอนสังคัมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนในสมัยนั้น พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ: 2/53) อธิบดีกรมศึกษาธิการ ได้ทรงเขียนรายงานการตรวจโรงเรียนหลวงไว้ว่า “โรงเรียนไทยยังไม่มีวิธีสอนที่เป็นแบบแผนนัก ครูมักจะปล่อยให้เด็กเรียนเองโดยการท่องครูที่สอนมีความรู้มากจริงแต่ไม่มีการฝึกหัดที่จะเป็นครู” จากรายงานการตรวจโรงเรียนครั้งนี้ทำให้เห็นว่าขณะนั้นขาดแคลนครูที่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีสอนอยู่มาก ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านด้านการเรียนการสอนอย่างยิ่ง

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา

ในการประเมินผล สำหรับพงศาวดารแทรกอยู่ในหนังสืออ่าน กำหนดให้อ่านจบแล้วเล่าเรื่องด้วยปากเปล่า ซึ่งเท่ากับเป็นการวัดผลทางด้านความจำ ในส่วนของวิชาภูมิศาสตร์ไม่ได้กำหนดวิธีประเมินผลไว้ เพียงแต่กำหนดรวม ๆ เกี่ยวกับการสอบไล่ให้มีปีละ 2 ครั้ง ในที่ประชุมข้าหลวง การสอนที่ถือ เป็นเกณฑ์การตัดสินว่าได้หรือตกคือผู้สอบแต่ละคนจะต้องสอบทุกวิชาได้คะแนนรวมกัน เกินครึ่งของคะแนนทั้งหมด จึงจะถือว่าสอบได้ (กองจดหมายเหตุ)

เหตุ: ศธ ๑.๒/๕๔) ซึ่งวิธีการประเมินผลเช่นนี้ได้เป็นที่นิยมสืบกันมาเป็นระยะเวลานาน แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงในหลักสูตรสมัยปัจจุบัน

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๔๘

หลังจากใช้หลักสูตรฉบับแรกมาระยะหนึ่งแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ก็ได้มีแผนการศึกษาใหม่อีกฉบับหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากร่างโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ และจากการไปดูงานการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์กับข้าหลวงตรวจการอีก ๓ นาย เมื่อครั้งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปรับเสด็จ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และจากแผนการศึกษาฉบับนี้ ได้ปรับปรุงมาสู่หลักสูตร พ.ศ. ๒๔๔๘ ตามหลักสูตรฉบับนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดชั้นเรียนแตกต่างไปจากเดิม เปลี่ยนแปลงการเรียกประโยคแบบเดิม เป็นประถม มัธยมศึกษา และมัธยมสูง โดยกำหนดให้มัธยมศึกษาแบ่งเป็น ๓ ชั้น (ประโยค ๒ เดิม) และมัธยมสูง ๒ ชั้น (ประโยค ๓ เดิม)

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

สำหรับหลักสูตรฉบับนี้ ยังคงไม่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และอัตราเวลาเรียนของวิชาไว้

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้เฉพาะหลักสูตรมัธยมศึกษา ส่วนหลักสูตรมัธยมสูงยังคงเหมือนประโยค ๓ เดิม ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๓๘ เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมศึกษา มีดังนี้

มัธยมศึกษาปีที่ ๑ กำหนดให้เรียน

๑. วิชาจรรยา ก. คีล ๕ ข้อ ๒ และข้อ ๔
 ข. อรรถ เบญจกัลยาณธรรม ข้อ ๒ และข้อ ๔
 ค. ความประพฤติ
๒. วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร เรียนภูมิศาสตร์สยามตัด เขียนรูปประเทศสยามทั้งให้อธิบายพงศาวดารประกอบ

มัธยมศึกษาปีที่ 2 กำหนดให้เรียน

1. วิชาจรรยา ก. ศิล 5 ข้อ 1 และข้อ 5
ข. ธรรม เบญจกัลยาณธรรมข้อ 1 และข้อ 5
ค. ความประพฤติ
2. วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร 1. ให้เขียนรูปประเทศสยามไม่ต้องดูแบบ
2. เรียนประเทศเพื่อนบ้าน
3. ประเทศและเมืองสำคัญในโลก

มัธยมศึกษาปีที่ 3 กำหนดให้เรียน

1. วิชาจรรยา ก. ศิล 5 ข้อ 3 วิรัต 3
ข. ธรรม เบญจกัลยาณธรรม ข้อ 3
ค. ความประพฤติ
2. วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร 1. ให้รู้ทางสำคัญในการค้าขายระหว่าง
ประเทศสยามกับประเทศอื่น 2. ให้ฝึกหัดเขียนแผนที่ประเทศต่าง ๆ
3. วิชาวัดทางในแผนที่

จากหลักสูตรวิชาสังคมศึกษามัธยมนี้ จะเห็นได้ว่าการเพิ่มวิชาจรรยา เข้ามาในหลักสูตร เป็นครั้งแรก ซึ่งวิชานี้จะเน้นในด้านการประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม สำหรับวิชา ภูมิศาสตร์และพงศาวดารให้เรียนเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่น ๆ ที่สำคัญในโลก คาดว่าคงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเทศ ของตน และคิดหาทางปรับปรุงประเทศของตนให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการฝึกทักษะในด้านการ ฝึกหัดการเขียนแผนที่ทั้งของประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในโลกด้วย

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนอื่น ๆ ที่เพิ่มเข้ามา คือแผนที่โลก แผนที่ประเทศไทย รูปภาพเกี่ยวกับ ประเทศต่าง ๆ ซึ่งนับว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชามากขึ้น

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอน ได้มีคำอธิบายแทรกอยู่ในหนังสือหลักสูตรสำหรับวิชา
จรรยาว่า "ให้สอดคล้องด้วยคำอธิบายและยกตัวอย่าง และให้ครูตรวจตราดูแลความประพฤติ
ของนักเรียน (กระทรวงธรรมการ 2448: 13)

นอกจากนี้ หลวงประเสริฐอักษรนิติ (กระทรวงธรรมการ 2448: คำนำ) ได้ให้ข้อ
แนะนำเกี่ยวกับการสอนพงสาวดารไว้ในหนังสือพระราชพงสาวดาร เล่ม 1 ดังนี้

1. การที่จะเรียนหนังสือพงสาวดารนี้ มีความรู้ที่จะชี้ไว้ให้ครูฝึกหัดนักเรียน ใช้แต่
อ่านอย่างเดียว ใช้เขียนตามคำบอกก็ได้
2. ครูจะหัดให้นักเรียนเรียงความก็ได้ ถ้าอ่านถึงเรื่องตรงใด ซึ่งมีลักษณะเป็นใบบอก
ครูจะให้นักเรียนแต่ง เป็นใบขอราชการขึ้นบ้างตามแบบที่วางไว้
3. ถ้าเรื่องที่จะทำนั้น จะเป็นวิธีรายงานก็ให้ทำเป็นรายงานระยะทางหรือวิธีชมก
ชมไม้แลชมสัตว์ หรือมีจลาจลโดยล่าน้ำต่าง ๆ ก็ได้ ซึ่งได้เกี่ยวไปในสยามไวยการณณ์หลักช
นั้น
4. ถ้าถึงที่เข้าศึกษาคับขันเข้าก็ตี หรือมีพระราชสาสน์ศุภอักษรมาก็ตี ครูควรตั้ง
คำถามให้ศิษย์ตอบคำหาหรือแก้กระบวนศีล แลแต่งตอบราชสาสน์ศุภอักษรด้วยก็ได้
5. ครูต้องหาเรื่องในพระราชพงสาวดารนี้มาตั้งคำถามให้มาก ๆ เช่น คำปรึกษา
หาหรือพระราชโองการ คำรัสถามก็ตี แม่ทัพหาหรือก็ตี ควรถามสำหรับให้เด็กตอบได้ จำเรื่อง
แม่นเป็นตอน ๆ แล้วก็จะต่อเรื่องกันง่าย

สำหรับวิชาภูมิศาสตร์ ในสมัยนี้มีหนังสือวิธีสอนตำราภูมิศาสตร์ของหลวงจรีสขนะพันธ์
(กระทรวงธรรมการ 2448: 1-2) ได้อธิบายถึงการสอนภูมิศาสตร์กายภาพ ได้แก่ เรื่อง
รูปโครงของประเทศ วิธีสอนเส้นรุ้ง เส้นแวง กลางวันกลางคืน อากาศ และเรื่องลมสินค้า
โดยแนะนำการใช้อุปกรณ์การสอนประกอบด้วย ซึ่งนับเป็นคู่มือครูอย่างสำคัญ ในการช่วยครู
สำหรับเตรียมการสอนอย่างมีขั้นตอนขึ้น

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผล สำหรับวิชาจรรยาเมืคคำอธิบายแทรกอยู่ในเนื้อหาว่า "ให้ครูจดหมาย เหตุลงโทษเกี่ยวกับความประพฤติไว้ในใบรายงานประจำวันด้วยทุกครั้ง เพื่อให้เป็นเครื่องเตือนใจ นักเรียนให้ระมัดระวัง มิให้ทำผิดพลาดต่อไป (กระทรวงธรรมการ 2448: 12) จากคำอธิบายนี้ จะเห็นได้ว่าวิชาจรรยาเมืง เน้นทักษะด้านการปฏิบัติ ให้นักเรียนมีความระมัดระวังในด้านความ ประพฤติ

สำหรับวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร ซึ่งยังคงรวม เป็นวิชาเดียวกันนั้น จะมีการประเมิน ผลทำนองเดียวกับหลักสูตร พ.ศ. 2438 โดยเน้นทักษะการเขียนแผนที่ และความรู้เกี่ยวกับ ประเทศของตนโดยละเอียด ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่นโดยสังเขป

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบดูจะเห็นว่า การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2448 มีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้นกว่าหลักสูตร พ.ศ. 2438 ในด้านวิธีสอนได้เริ่มมีคำแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอน วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร ฝึกทักษะการเขียนแผนที่ และจากข้อแนะนำเกี่ยวกับการสอน พงศาวดารของหลวงประเสริฐฯ จะเห็นได้ว่ามีการแนะนำเกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษา โดยให้สัมพันธ์กับวิชาภาษาไทย เพื่อเป็นการฝึกทักษะการใช้ภาษา การใช้อุปกรณ์การสอนมีความ สัมพันธ์กับเนื้อหาวิชามากขึ้น เช่นมีแผนที่ ลูกโลก จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชา ง่ายขึ้น สำหรับการประเมินผลยังคงเหมือนเดิมคือให้มีการสอนในที่ประชุมข้าหลวง

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2454

ในปี พ.ศ. 2454 กรมศึกษาธิการได้ปรับปรุงหลักสูตรโดยแยกเป็นหลักสูตรชายและ หลักสูตรหญิง โดยกำหนดให้มีมัธยมศึกษา 3 ปี (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในปัจจุบัน) และมัธยมสูง 3 ปี (เทียบได้กับมัธยมศึกษาตอนปลายในปัจจุบัน)

สำหรับหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรนี้ ในส่วนของวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร จะไม่มีความแตกต่างกันระหว่างหลักสูตรมัธยมชาย และหลักสูตรมัธยมหญิง แต่จะมีความแตกต่าง ด้านเนื้อหาวิชาในวิชาจรรยาเมืงอยู่บ้าง

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2454 นี้เป็นหลักสูตรแรกที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาไว้ คือ

วิชาจรรยา มีวัตถุประสงค์ให้เป็นการกล่อมเกลาสันดาน อธิยาศัยใจคอ ผิกหัดให้ได้ รูปสมควรแก่ฐานะที่จะเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันดีสืบต่อไปในเมื่อเติบโตขึ้นภายหลังหน้า (กระทรวงธรรมการ 2454: 37)

สำหรับวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดารได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ ให้มีความรู้เรื่องบ้านเมืองของตัวเอง เรื่องโลกและมนุษย์ต่าง ๆ ซาดิพอเป็นเลา ๆ เพื่อประกอบความคิดและความรู้ให้กว้างขวางขึ้น กับให้รู้ว่าประเทศสยามเกี่ยวข้องกับประเทศอื่น ๆ อย่างไร เพื่อให้เกิดความรักชาติและปรารถนาที่จะบำรุงบ้านเมืองของตน (กระทรวงธรรมการ 2454: 42)

จากวัตถุประสงค์ของวิชาที่กำหนดนี้ จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับ เนื้อหาวิชาที่กำหนดให้เรียนอย่างยิ่ง

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2454 ได้กำหนดเนื้อหาวิชาดังต่อไปนี้
มัธยมศึกษาตอนต้น

วิชาจรรยา กำหนดอัตราเวลาเรียน 1 ชั่วโมง คอส์ปดาห์

หลักสูตรมัธยมศึกษาชาย มีเนื้อหาวิชา สอนที่ให้เป็นผู้มีความคิดริ่ผิดชอบชีวิต รู้สังควรประพฤดีรู้ศีลธรรม และให้พยายามปฏิบัติกาย วาจา ใจ คนให้เป็นคนอยู่ในศีลธรรมที่ชอบทั้งที่เป็นธรรมสำหรับคน และสำหรับเกี่ยวข้องด้วยผู้อื่นทั่วไป ความรักชาติภูมิและความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นข้อที่จะต้องให้ฝังมั่นอยู่ในใจของเด็กด้วย

หลักสูตรมัธยมศึกษาหญิง มีเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับ

1. การครองตน ได้แก่ รักษาตัวให้ดี ใจคอหนักแน่น อดทน ไม่หุนเบา

2. การครองคน ได้แก่ ผูกใจคนให้รักใคร่ ผูกใจสามี บิดา มารดา เครือญาติ มิตร
บุตร หลาน ด้วยการช่วยเหลือ โอบอ้อมอารี

3. ครองสมบัติ คือ ทาให้ชอบ ใช้ให้ควร เก็บให้อยู่

วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร กำหนดอัตราเวลาเรียน มีเนื้อหากว้างขวางละเอียดยิ่งขึ้น ดัง
รายละเอียดดังนี้คือ

รายการสอน ก. ภูมิศาสตร์

- 1) ประเทศสยามโดยละเอียด กับการเกี่ยวข้องทางการค้าขาย
ระหว่างประเทศอื่น ๆ อย่างละเอียด
- 2) ทวีปต่อไปนี้ให้รู้ละเอียดมากและนัยอรรถาธิบาย ที่ออกชื่อ
ก่อนหลัง
(ก) ทวีปเอเชีย (ข) ทวีปยุโรป (ค) ทวีปอื่น ๆ การอ่าน
แผนที่ลักษณะของภูมิประเทศ สายน้ำในทะเล อากาศ การทำมา
หากินของชาวเมือง และเรื่องราวที่สำคัญ ๆ อันเกี่ยวกับคนชาตินั้น
- 3) พระอาทิตย์กับบริวาร กลางวันกลางคืน น้ำขึ้นน้ำลง น้ำมาก
น้ำน้อย ฤดู สุริยุปราคา จันทรุปราคา ลม และกระแสน้ำ
ลองจิตวิค์ แลตจิตวิค์

ชั้นมัธยมสูง

มี 3 ชั้น (เทียบได้กับชั้นมัธยมปลายในปัจจุบัน) ในชั้นมัธยมสูงวิชาบรรยายไม่ได้ถูก
กำหนดไว้ในหลักสูตร ส่วนวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดารที่เคยเรียนรวมกันนั้น ในชั้นนี้แยกออก
เป็น 2 วิชา เป็นวิชาพงศาวดารและวิชาภูมิศาสตร์ วิชาพงศาวดารกำหนดอัตราเวลาเรียน
ในชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 ให้เรียน $2\frac{1}{2}$ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในชั้นปีที่ 3 เรียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
ส่วนวิชาภูมิศาสตร์ ในชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 เรียน $1\frac{1}{2}$ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในชั้นปีที่ 3 เรียน
2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้เรียนดังนี้

วิชาพงศาวดาร หัวข้อพงศาวดารที่เสนอ เป็นแนวทางให้ครูเลือกนำไปสอน ไม่ใช่กำหนดให้สอนตามนี้ทั้งหมด ได้แก่

- 1) พงศาวดารของมนุษยชาติ เริ่มต้นแต่ทวีปเอเชีย
- 2) กล่าวด้วยโบราณชาติ เช่น จีน อินเดีย เปอร์เซีย และอียิปต์ โดยสังเขป
- 3) ความเจริญของชาติกรีกและโรมัน เหตุที่ให้เสื่อมลงในภายหลัง
- 4) ความเจริญของชาติตีวตอน ความทะเยอทะยานในชั้นใหม่ของชาตินั้น เป็นอย่างไร

กำเนิดของปาเลียเมนต์

- 5) ศาสนาที่สำคัญ ๆ ของโลก ความเจริญแห่งคริสต์ศาสนา
- 6) ความแก่งแย่งกันระหว่างศาสนาอะหะมัด กับคริสต์ศาสนา "ครูเสด"
- 7) ความเป็นไปของทวีปยุโรปในสมัยกลางโดยสังเขป
- 8) ทวีปยุโรปในปัจจุบัน ระเบียบการปกครองชนิดต่าง ๆ
- 9) ความพยายามของชาติต่าง ๆ ในทวีปยุโรป ที่จะกีดกันไม่ให้ชาติหนึ่งชาติใด

มีอำนาจเกินไป

- 10) การคิดค้นหาแผ่นดินใหม่พบการอพยพครอบครัวไปตั้งเมืองใหม่ การตั้งประเทศ

อเมริกาและลัทธิของท่านมอนโร

- 11) โทรเลข ปรารถนีย์ และการส่งสิ่งของติดต่อกันได้สะดวกได้เร็ว
- 12) พงศาวดารตอนใหม่ของชาติรัสเซียและญี่ปุ่น
- 13) คนโบราณในสมัยที่ยังไม่มีพงศาวดาร เปรียบเทียบกับคนปัจจุบัน
- 14) สมัยที่ยู่สูงอายุ ซึ่งเป็นที่นับถือในตระกูล ดั่งหมู่ พวก และตั้งชาติ ตั้งประเทศ
- 15) กฎหมายหรือประเพณีโบราณ การศาสนาและการปกครองบ้านเมืองลงรอยกันอย่างไร ชาติที่ตั้งขึ้นด้วยการรวบรวมกันเข้า และดำเนินกันตามประเพณีคงที่เป็นแบบบรรทัด ไม่มีช่องที่จะให้ความคิดของบุคคลแตกฉานได้

16) ประโยชน์ของการศึกษาสงคราม ความเจริญของการทหาร และผลที่เกิดแต่ความเจริญนั้น ทาสและประโยชน์ที่เกิดแต่ทาสในสมัยต้น ๆ

- 17) ความศิวิไลซ์ ก. คงอยู่ ข. เสื่อมลง ค. เจริญขึ้น ให้ชี้ตัวอย่างด้วย

- 18) ความศิวิไลซ์มีเป็น 2 ตอน

ก. ตอนต้นตกในยุคซึ่งถือประเพณีเป็นแบบบรรทัด การทิ้งปวงมักอยู่ที่จีน อินเดีย

ข. ตอนที่ 2 ตกในยุคซึ่งมีการโต้แย้ง การทิ้งปวงย่อมดำเนินไป และเปลี่ยนไป อยู่เสมอ (เปรียบเทียบกับโบราณกับสมัยปัจจุบัน)

แบบเรียนที่จะใช้ประกอบกับการเรียนวิชาแผนกนี้ ควรใช้ Beganot's Physics & Polotics

วิชาภูมิศาสตร์ กำหนดให้สอนตามหัวข้อดังต่อไปนี้

- ก. ประเทศสยามกับดินแดนที่ใกล้เคียง
- ข. ทวีปเอเชีย
- ค. ทวีปยุโรป ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มหาสมุทรแอตแลนติกฝ่ายเหนือ อเมริกาเหนือ
- ง. ทวีปต่าง ๆ นอกจากที่ระบุชื่อแล้ว ส่วนข้อที่ควรจะสนใจให้มากนั้น คือแผ่นดินสูงต่ำ ผังทะเล ผน ฤดู และการเพาะปลูกเปรียบเทียบในที่ต่าง ๆ สำมะโนครัว การทำสินค้า (ให้สอนด้วยการวาดแผนที่แสดงให้เห็นชัด)

จากเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนตามหลักสูตรนี้ จะกำหนดรายการที่ต้องสอนตลอดทั้งตัว ประโยค ไม่ได้แยกเป็นระดับชั้น เหมือนหลักสูตรที่ผ่านมา ทำให้มีลักษณะยึดหยุ่นในเนื้อหาวิชาซึ่ง ครูสามารถจะเลือกเนื้อหาวิชาที่จะสอนได้ตามความเหมาะสม จะเห็นได้ว่าเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดให้สอนในชั้นมัธยมสูง ได้กำหนดหัวข้อให้เรียนทั้งประโยคเป็นเวลา 3 ปี และเนื้อหา ความหลักสูตร เป็นเพียงแนวทางที่เสนอไว้เท่านั้น ครูสามารถเลือกเนื้อหาที่จะสอนได้ตามความเหมาะสม แต่ให้เสนอต่อเจ้าพนักงานการศึกษา ก่อน และเมื่อได้รับอนุญาตแล้วก็ยืนยันว่านำมาใช้สอนได้

หนังสือเรียนวิชาสังคม

เกี่ยวกับหนังสือเรียนในปี พ.ศ. 2454 นี้ กรมราชบัณฑิต (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 2-3) ได้ตราระเบียบข้อบังคับเรื่องหนังสือเรียนที่จะใช้ในโรงเรียน เพื่อเป็นการ ป้องกันมิให้โรงเรียนใช้หนังสือเรียนที่ผิดตลาดเคลื่อน โดยให้ผู้ตรวจจัดการศึกษา ตามโรงเรียน เป็นผู้ดูแลให้เป็นไปตามข้อบังคับดังนี้

1. แบบเรียนที่กรมราชบัณฑิต กระทรวงธรรมการจัดพิมพ์ขึ้น มีตราแผ่นดินพิมพ์ไว้ที่หน้าปก เป็นสำคัญ

2. แบบเรียนที่มีผู้เรียบเรียงส่งมาให้ตรวจดู เพื่อขออนุญาตให้ใช้ในโรงงานของกระทรวงธรรมการ หนังสือพวกนี้เมื่อกระทรวงตรวจเห็นชอบแล้ว เสนาบดีจะออกใบอนุญาตให้สำหรับปิดกำกับไว้กับเล่มหนังสือด้วย แต่ให้พึงเข้าใจว่าการอนุญาต เช่นนี้อนุญาตให้ชั่วคราว พิมพ์คราวหนึ่ง ๆ เท่านั้น

3. บรรดาหนังสือนอกจากที่ได้กล่าวแล้วทั้งสองจำพวก เช่นหนังสือที่โรงพิมพ์ต่าง ๆ พิมพ์จำหน่ายเองก็ดี หรือหนังสือที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ใคร ๆ จะพิมพ์จำหน่ายก็พิมพ์ได้ก็ดี ถ้าโรงเรียนใดเห็นถูกต้องดีพอที่จะใช้เป็นแบบเรียนได้ ก็ให้ขออนุญาตเสียก่อนเมื่อได้อนุญาตแต่กระทรวงธรรมการแล้ว จึงให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนได้

ทั้งนี้ให้ผู้ตรวจจัดการศึกษาตามโรงเรียนทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เป็นผู้ดูแลให้เป็นไปตามข้อบังคับนี้

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ในปี พ.ศ. 2454 กรมราชบัณฑิตได้จัดตั้งห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์สำหรับเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนทั่วไป นับว่ามีพัฒนาการทางด้านสื่อการเรียนการสอนที่ก้าวหน้ามาก เพราะห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์จะเป็นแหล่งรวบรวมความรู้สำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้าได้อย่างกว้างขวาง

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนวิชาจรรยา ได้มีคำแนะนำให้ฝึกหัดประพฤติดีตามที่เรารู้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้ารู้แล้วไม่ปฏิบัติก็นับว่าใช้ไม่ได้ ส่วนวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร กำหนดให้สอนโดยให้เทียบเคียงประกอบเหตุผลเกี่ยวกับความเป็นไปของบ้านเมืองในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งนับว่ามีลักษณะของการเรียนการสอนเชิงวิเคราะห์นั่นเอง แต่ครูเป็นผู้วิเคราะห์เปรียบเทียบให้นักเรียนฟัง

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ด้านการประเมินผล ในชั้นมัธยมศึกษา กำหนดว่าต้องให้คะแนนสอบเรียงตัวสำหรับวิชาบังคับ ส่วนวิชาไม่บังคับให้คะแนนเทียบเปอร์เซ็นต์รวมทั้งชั้น และในชั้นมัธยมสูง ให้สอบไล่

วิชาที่เรียนตลอดทั้ง ๓ ปี ในชั้นประโยค

จากเกณฑ์การประเมินผล โดยเฉพาะในชั้นมัธยมสูงจะ เห็นว่ามีมาตรฐานสูงมาก เพราะ เป็นการสอบความรู้เนื้อหาวิชาตลอดทั้งประโยคได้จึงจะถือว่าสอบผ่าน (กระทรวง ธรรมการ 2454: 17) แต่จะเห็นได้ว่า เป็นการประเมินสัมฤทธิ์ผลของการเรียนรู้เนื้อหา วิชาเป็นหลักสำคัญ

การสอนสังคัมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2456

การสอนสังคัมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2456 (กระทรวงธรรมการ 2456: 17- 18) โดยทั่วไปไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2454 มากนัก ยังคงแบ่งเป็น มัธยมชายและมัธยมหญิง ตามหลักสูตรนี้กำหนดให้มีมัธยมต้น 3 ปี (เทียบเท่าประถมศึกษา ตอนปลาย) มัธยมตอนกลาง 3 ปี (เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น) มัธยมตอนปลาย 2 ปี (เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย) รวมทั้งสิ้น เป็นการศึกษาระดับมัธยม 8 ปี

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมตอนกลางตามหลักสูตรนี้ยังคงกำหนดให้ เรียน วิชาจรรยา วิชาภูมิศาสตร์และวิชาพงศาวดาร ส่วนระดับมัธยมตอนปลาย ซึ่งเทียบเท่ากับ มัธยมสูงเดิม ได้ลดเวลาเรียนลงเหลือ 2 ปี จากเดิมกำหนดให้เรียน 3 ปี โดยให้เรียนเพียง วิชาภูมิศาสตร์และวิชาพงศาวดาร สำหรับวิชาจรรยาไม่ได้กำหนดไว้ในชั้นมัธยมตอนปลายนี้

วัตถุประสงค์วิชาสังคัมศึกษา

วัตถุประสงค์ของวิชาสังคัมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2456 จะเหมือนกับวัตถุประสงค์ หลักสูตร พ.ศ. 2454

เนื้อหาวิชาสังคัมศึกษา

มัธยมตอนต้น จะมีเนื้อหาเหมือนหลักสูตรเหมือน พ.ศ. 2454

- ๑. มัธยมตอนกลาง จะมีเนื้อหาทำนองเดียวกับชั้นมัธยมตอนต้นแต่เรียนให้ละเอียดยิ่งขึ้น

มัธยมตอนปลาย

วิชาฟิสิกส์ กำหนดอัตราเวลาเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีเนื้อหาสรุปความย่อ ๆ ว่า สอนฟิสิกส์โลก ดังโครงให้เหมาะแก่การที่จะให้นักเรียนได้ความรู้เรื่องความเจริญและอรรถาธิบายของมนุษย์ พอที่จะอ่านฟิสิกส์ของประเทศตนและประเทศอื่น ๆ เข้าใจ โดยให้โรงเรียนส่งหัวข้อมายังกรมศึกษาธิการก่อนเมื่อได้อนุญาตแล้วจึงเป็นอันใช้สอนได้

วิชาภูมิศาสตร์ กำหนดอัตราเวลาเรียน 1.30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์มีลักษณะเช่นเดียวกับวิชาฟิสิกส์คือหลักสูตรไม่ให้รายละเอียดมากนัก บอกแต่เพียงว่าให้สอนภูมิศาสตร์โลกที่เกี่ยวกับการค้าขาย ให้หนักทางทวีปยุโรป และอเมริกา โดยโรงเรียนต้องส่งหัวข้อมายังกรมศึกษาธิการ เช่นเดียวกับวิชาอื่น เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงเป็นอันใช้สอนได้

เนื้อหาวิชาสังคมที่กำหนดให้เรียนในขณะนี้ เป็นการกำหนดทั้งตัวประโยค และไม่ให้รายละเอียดของเนื้อหาวิชามากนัก ทั้งนี้เข้าใจว่าเพื่อให้อิสระแก่ผู้สอนที่จะเลือกเนื้อหาในการสอน แต่เพื่อป้องกันไม่ให้มีการออกนอกกลุ่มนอกทางหรือมีความแตกต่างกันมากเกินไปในแต่ละโรงเรียน จึงกำหนดให้ส่งหัวข้อที่จะสอนมาให้กรมศึกษาธิการตรวจและอนุญาตก่อนจึงจะนำไปสอนได้ ซึ่งนับเป็นวิธีควบคุมคุณภาพการศึกษาให้มีมาตรฐานเดียวกันนั่นเอง

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

ในช่วงนี้มีทั้งหนังสือที่กรมราชบัณฑิตจัดทำและหนังสือของเอกชนที่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงธรรมการ ให้ใช้ในโรงเรียนได้

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนการสอนในระบุนี้ยังคงเป็นกระดานดำและมีแผนที่สำหรับใช้ในการสอนทั้งวิชาภูมิศาสตร์และฟิสิกส์

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนสำหรับวิชาจรรยาภาคว่าไว้ว่าให้สอนด้วยวิธีของลูกเสือคือให้ปฏิบัติจริง ๆ มีผู้กำกับรับผิดชอบควบคุมกันเป็นกอง เป็นหมู่ในแผ่นทองและหนังสือ เป็นเครื่องรางวัลและลงโทษ" การใช้วิธีของลูกเสือในการสอนจรรยาภาคว่าไว้ว่าคงเป็น

อิทธิพลของกิจการลูก เลือที่ เริ่มขึ้นในสมัยนั้น

สำหรับวิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดารใน เนื้อหาหลักสูตร ได้แนะนำ เฉพาะการสอน พงศาวดารว่า ให้สอนโดยได้ประโยชน์ในทางประกอบเหตุผล สังเกต เทียบเคียงความเป็น ไปของบ้านเมืองในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเหมือนกับหลักสูตร พ.ศ. 2454

การประเมินผลการ เรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการ เรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ได้กำหนดวิธีการสอบไล่ไว้คือ การ สอบไล่หลวงจะมี เฉพาะแต่ชั้นประโยคมัธยม ข้าหลวงตรวจการหรือข้าหลวงธรรมการ เป็นผู้ จัดการสอบตาม เวลาและระเบียบที่กรมศึกษาธิการจะได้กำหนดไว้

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2464

หลักสูตร พ.ศ. 2464 (กระทรวงธรรมการ 2464: 31-32) เป็นหลักสูตรที่พยายาม แก้ปัญหาทางฝ่ายอาชีวศึกษาคือ วิชาหาเลี้ยงชีพ จึงไม่มีความ เปลี่ยนแปลงในส่วนหลักสูตรวิชา สามัญมากนัก การแบ่งระดับชั้นยังคงเหมือนหลักสูตร พ.ศ. 2456

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตร พ.ศ. 2464 มีจุดประสงค์เช่นเดียวกับหลักสูตร พ.ศ. 2456

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2464 มีลักษณะเดียวกับหลักสูตร พ.ศ. 2456 ทุกระดับ ชั้น

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา มีเพิ่มมากขึ้นในหลักสูตรนี้ โดยกระทรวงธรรมการ ได้ จัดพิมพ์หนังสือออกเป็นชุด ๆ คือชุดแบบสอนอ่าน ชุดจรรยา ชุดพงศาวดาร และชุดภูมิศาสตร์ แต่ละชุดจะประกอบด้วยหนังสือ เรียนดังนี้

ชุดแบบสอนอ่าน ได้แก่ สอนอ่านภูมิศาสตร์เล่ม 1 สอนอ่านภูมิศาสตร์เล่ม 2 ประวัติ-
การทวีปยุโรป ประวัติการทวีปแอฟริกาใต้

ชุดจรรยา ได้แก่ ธรรมจรรยาเล่ม 1, 2, 3, 4, 5, 6 เบญจศิลป์เบญจธรรม
วิธีสอนเบญจศิลป์เบญจธรรม เรื่องพระพุทธศาสนา

ชุดพงศาวดาร ได้แก่ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาค 1 พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
ภาค 2 เทศนาพระราชประวัติพงศาวดารกรุงธนบุรี วิธีสอนพงศาวดาร

ชุดภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ประเทศสยาม วิธีสอนภูมิศาสตร์ แบบเรียนดูแผนที่
สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนการสอนไม่ต่างจากหลักสูตร พ.ศ. 2456 เพราะมีเนื้อหาวิชาเหมือนกัน
กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

มีวิธีการกำหนดไว้เช่นเดียวกับหลักสูตร พ.ศ. 2456

จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรปี พ.ศ. 2464 ในส่วนเค้าโครงโดยทั่วไปและการแบ่ง
ชั้นต่าง ๆ นั้น ยังคงคล้ายคลึงกับหลักสูตรปี พ.ศ. 2456 ต่างกันแต่ว่าหลักสูตร พ.ศ. 2464
เน้นความสำคัญของวิชาอาชีพมากขึ้น แต่ไม่กระทบกระเทือนวิชาจรรยา ภูมิศาสตร์ และ
พงศาวดารเลย คงใช้ตามที่ปรับปรุงในปี พ.ศ. 2456 และหลักสูตรนี้ได้ใช้ต่อมาจนถึงสมัย
เปลี่ยนแปลงการปกครอง เว้นแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่มีการ
แยกเป็นแผนกในปี พ.ศ. 2471 ดังจะอธิบายรายละเอียดต่อไป

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2471

ในปี พ.ศ. 2471 ได้มีประกาศเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
กำหนดหลักสูตร 2 ปี แบ่งเป็น 2 แผนกคือ แผนกกลาง แผนกภาษา และแผนกวิทยาศาสตร์

สำหรับหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2471 นี้ นับว่าเป็นฉบับแรกที่เพิ่มวิชาจรรยา
เข้ามาในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งแต่เดิมกำหนดให้เรียนเพียงวิชาภูมิศาสตร์

และวิชาพงศาวดารเท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 157-158) นับว่าเป็นการให้ความสำคัญแก่จุดมุ่งหมายของการศึกษาทางด้านเจตคติ เพราะจริยธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ นั้น เป็นสิ่งที่จะต้องปลูกฝังกันทุกระดับภูมิภาค โดยเฉพาอย่างยิ่งการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีของชาตินั้น จะต้องให้มีทั้งความรู้และมีคุณธรรม

วัตถุประสงค์หมวดวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2471 กำหนดรายวิชาที่ต้องสอนดังนี้

1. วิชาจรรยา กำหนดให้สอนตามหลักตามหลักหนังสือแนวสอนวิชาจรรยาของโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยให้ครูผู้สอนแบ่งเอาเองว่าจะสอนเนื้อหาใดก่อนหรือหลัง และเนื้อหาวิชาใดควรแบ่งสอนชั้นมัธยมปีที่ 7 หรือมัธยมปีที่ 8

2. วิชาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ กำหนดให้สอนหัวข้อต่อไปนี้

1. ประเทศสยาม กำหนดให้เรียนประวัติประเทศไทยและพุทธศาสนาในประเทศไทย

2. ประเทศต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน มี พม่า มอญ เขมร ญวน ให้เรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และเหตุการณ์ทางการเมือง

3. ประเทศจีน เริ่มตั้งแต่การเกี่ยวข้องกับฝรั่ง ค.ศ. 1834 ถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน (ลัทธิของซุนยัต เซน)

4. ประเทศญี่ปุ่น เริ่มตั้งแต่การคัดอำนาจของโชกุน ถึงเหตุของมหาสงครามและความก้าวหน้าของญี่ปุ่น

5. โลกภายหลังมหาสงคราม ผลของมหาสงคราม องค์การและลัทธิต่าง ๆ

จากเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้เรียนจะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสังเกตหลายประการ เช่น ให้ความสำคัญกับวิชาจรรยาโดยกำหนดให้เรียนทุกแผนก แล้วเน้นการเรียนภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ประเทศเพื่อนบ้านทางตะวันออกแทนการเรียนเกี่ยวกับประเทศที่อยู่ห่างไกลออกไป และเน้นหนักด้านประวัติศาสตร์ เนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์ ซึ่งแต่เดิมเคยแยกวิชาทั้ง 2 นี้ออกจากกัน

มีการ เปลี่ยนชื่อวิชาหงสาวดาร เป็นวิชาประวัติศาสตร์ นอกจากนี้วิชาสังคัมศึกษาตามหลักสูตร นี้ยังไม่ถูกกำหนดให้เรียนในแผนกกลางและแผนกภาษา เท่านั้น โดยกำหนดอัตราเวลาเรียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนแผนกวิทยาศาสตร์ไม่ได้กำหนดให้เรียนเลย ทำให้นักเรียนที่เรียน แผนกวิทยาศาสตร์ขาดความรู้ด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

หนังสือเรียนวิชาสังคัมศึกษา

สำหรับหนังสือเรียนวิชาสังคัมศึกษาในช่วงหลักสูตร พ.ศ. 2471 มีเพิ่มมากขึ้น จากรายงานการศึกษากระทรวงธรรมการ พุทธศักราช 2476 หน้า 25 ได้กล่าวถึงหนังสือเรียน ว่า

หนังสือเรียนแบ่ง เป็นหนังสือเรียนของหลวงและหนังสือของ เอกชน หนังสือเรียนที่ ขออนุญาตใช้ในโรงเรียนนั้น กระทรวงธรรมการอนุญาตให้แต่ เฉพาะในการพิมพ์ในคราวหนึ่ง ๆ เท่านั้น เมื่อต้องการจะพิมพ์ใหม่อีกคราวใด เจ้าของหนังสือเรียนจะต้องขออนุญาตใหม่ทุก ๆ คราวไป การขออนุญาตต้องเสียค่าตรวจ ต่อมาเมื่อสมัยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัต ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ธรรมนิยมเสียค่าตรวจได้ยกเลิก แต่ต้องส่งหนังสือที่ พิมพ์แจ้งให้แก่กระทรวงธรรมการคราวพิมพ์ละ 25 เล่ม (กระทรวงธรรมการ 2476: 25)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา

นอกจากจะมีจำนวนหนังสือเรียนเพิ่มมากขึ้น ทำให้สะดวกต่อการเรียนการสอนของ ครูและนักเรียน หนังสือเรียนจึงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีความสำคัญมาก สื่อการเรียนอื่น ๆ ที่เคยมีบทบาทสำคัญ เช่น แผนที่ประเทศต่าง ๆ ลูกโลก ภาพนิ่ง หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ยังคงได้รับการเลือกใช้จากครูตามความเหมาะสม ส่วนโสตทัศนอุปกรณ์ประเภทไฟฟ้าและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยังไม่มีการนำไปใช้ในโรงเรียนทั่วไป

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคัมศึกษา สำหรับวิชาจรรยาได้มีคำอธิบายไว้ใน เนื้อหาวิชาว่า “ให้นักเรียนได้สวดมนต์ ไหว้พระ และฟังเทศน์สัปดาห์ละครั้ง สำหรับผู้ที่มี หลักฐานแสดงว่าไม่ใช่พุทธศาสนิกชนไม่เป็นการบังคับ” (กระทรวงศึกษาธิการ 2471: 2)

แสดงว่า มีการให้เสรีภาพทางศาสนากับผู้นับถือศาสนาอื่น ไม่มีการบังคับให้เข้าร่วมพิธีกรรมที่ต่างศาสนากัน ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยไม่มีปัญหาทางด้านศาสนา อันจะเป็นทางนำไปสู่กรณีพิพาทดัง เช่นหลายประเทศที่มีความขัดแย้งทางศาสนาอยู่เนือง ๆ

นอกจากนี้มีพัฒนาการทางการสอนที่น่าสังเกตคือ ได้เกิดมีหนังสือ "หลักการสอน" ของ นาย ท.ส.โอนีสส์ หัวหน้าแผนกครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้มอบลิขสิทธิ์ให้แก่กองวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2476 เพื่อให้ใช้เป็นคู่มือช่วยการสอนสำหรับครู มีบัญชีเรื่องเกี่ยวกับ 1. ลักษณะการสอน 2. ศิษย์ 3. อนามัย 4. วินัย 5. การแข่งขัน 6. วิธีสอน 7. เครื่องประกอบคำอธิบาย 8. คำถามและคำตอบ 9. การเสาะหาชั้นความรู้ 10. การดูแลการสอนและการวิจารณ์

จึงเห็นได้ว่า ในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2471 ได้มีการฝึกหัดด้านวิธีการสอนสำหรับครู ถึงแม้จะยังไม่ทั่วถึง แต่ได้มีหนังสือหลักการสอนเป็นคู่มือสำหรับผู้ใฝ่ใจศึกษาการเรียนการสอน เป็นแนวทางสำหรับปรับปรุงการเรียนการสอนของตนได้ นับว่าเป็นก้าวใหม่ของการพัฒนาการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาของไทย

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการเรียนการสอน ได้มีรายงานของกระทรวงศึกษาธิการ (2476: 72) กล่าวถึงการสอบไล่ว่า "การสอบไล่นั้น กรมศึกษาธิการจะจัดการสอบเฉพาะประโยชน์มัธยมบริบูรณ์ (มัธยมศึกษาปีที่ 8) ชนิดอื่น ๆ ให้โรงเรียนจัดสอบเอง ทั้งนี้เพื่อปลดภาระการสอบไล่ของรัฐบาลให้น้อยลง และให้โรงเรียนที่สามารถได้รับผิดชอบในการสอบไล่ของตนมากขึ้น" แสดงว่าการจัดระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนคงได้รับการพัฒนาจนเป็นระบบที่กระทรวงไว้วางใจได้พอสมควรแล้ว จึงให้โรงเรียนประเมินผลการเรียนได้เองในระดับชั้นที่ไม่ใช่ประโยชน์มัธยม แต่เพื่อควบคุมให้มาตรฐานของการศึกษาอยู่ในเกณฑ์เดียวกัน กระทรวงจึงจัดสอบในชั้นประโยชน์มัธยมบริบูรณ์ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะสร้างคุณภาพของการเรียนการสอน แต่ก็มีข้อสงสัยในเรื่องในด้านค่าใช้จ่ายสูง เพราะเป็นการจัดการสอบทั่วประเทศ

2.2 การสอนสังคมศึกษาดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ได้มีพระบรมราชโองการประกาศแผนการศึกษาชาติฉบับใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่งานปรับปรุงหลักสูตรต้องการเวลาจึงคงใช้หลักสูตรเก่าไปก่อน ถึงปี พ.ศ. 2480 จึงได้มีประมวลศึกษาพิเศษกำหนดหลักสูตรและประมวลการสอนออกบังคับใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 44-45) ซึ่งนับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของชาติ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างของหลักสูตรขึ้นใหม่

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2480

หลักสูตร พ.ศ. 2480 ได้มีการจัดการศึกษาโดยแบ่งระดับชั้นเรียนใหม่ ในส่วนของมัธยมศึกษาแบ่งออกเป็น มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี ให้ระดับนี้เป็นที่สิ้นสุดของการศึกษาสายสามัญศึกษา สำหรับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือมัธยมสูงแต่เดิมนั้นเปลี่ยนเพื่อเป็นเตรียมอุดมศึกษา ระยะเวลาเรียน 2 ปี ให้เป็นหน้าที่ของสถานอุดมศึกษาแต่ละแห่งจัดของตนเอง (ลัดดา สุวรรณกุล 2518: 135)

สำหรับหลักสูตรหมวดสังคมศึกษา ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเปลี่ยนไปมาก เพราะต้องสอนนักเรียนให้เข้าใจระบอบการปกครองใหม่ วิชาจรรยาเดิมได้ขยายเนื้อหาออกไปเป็นหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ยังคงมีอยู่เช่นเดิม

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2480 นี้ไม่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาไว้ กำหนดแต่อัตราเวลาเรียนและเนื้อหาของหลักสูตรไว้เท่านั้น

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม กำหนดอัตราเวลาเรียน 1 คาบ/สัปดาห์ มีเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนดังนี้ (กระทรวงธรรมการ 2480: 4-6)

วิชาหน้าที่พลเมือง

1. หน้าที่พลเมือง ให้รู้จักหน้าที่ต่อครอบครัว โรงเรียน ประเทศชาติ
พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ
2. การปกครองในระบบประชาธิปไตย
3. การบริหารราชการแผ่นดิน
4. วันสำคัญต่าง ๆ ตลอดจนหน้าที่ที่พึงปฏิบัติในวันเหล่านั้น

วิชาศีลธรรม ให้เรียนหัวข้อต่อไปนี้

1. ความซื่อตรง น่าใจนักกีฬา ความสุภาพอ่อนน้อม ความกตัญญูกตเวที ความมัธยัสต์
ความอดุสหาหะ ความสามัคคี ความมองอาจกล้าหาญ
2. ศาสนา ให้รู้จักประวัติของผู้ตั้งศาสนาที่นักเรียนนับถือโดยสังเขปและรู้จักคำสั่งสอนที่สำคัญในศาสนานั้น ๆ โดยสังเขปด้วย
3. ให้รู้จักหลีกเลี่ยงคำอวดบอขายมุขต่าง ๆ คือ การพนัน การดื่มเครื่องดองของเมา และการคบเพื่อนไม่ดี

2. วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ (กระทรวงธรรมการ 2480: 15-17)

กำหนดอัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง

ภูมิศาสตร์ กำหนดให้เรียน ภูมิศาสตร์ฟิสิกส์ซึ่งไปคล้ายกับวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ภูมิภาคเรียนเกี่ยวกับประเทศไทย เอเชีย และมีภูมิศาสตร์การค้าเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ประวัติศาสตร์ กำหนดให้เรียนประวัติคนไทยที่สำคัญ ประวัติดั้งเดิมของชนชาติไทย และราชธานีของไทยสมัยต่าง ๆ ประกอบกับการฝึกหัดเขียนแผนที่เพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรสังคมศึกษาในชั้นมัธยมต้นตามหลักสูตรนี้ กำหนดให้วิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เป็นวิชาเดียวกัน แต่เนื้อหาสาระที่กำหนดให้สอนจะแยกเป็น 2 วิชาการกำหนดหลักสูตรจะกำหนดทั้งตัวประโยค และเมื่อพิจารณาเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนแล้ว

จะเห็นได้ว่าเน้นในเรื่องหน้าที่พลเมือง และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นประเด็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองในขณะนั้น ซึ่งอยู่ในระยะเริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงจะต้องปลูกฝังและทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบใหม่ หลักสูตรใหม่นี้ไม่ลดการเน้นความสำคัญของการอบรมหลักธรรมในพุทธศาสนา แต่เน้นด้านจริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการที่มีอยู่คล้ายคลึงกันในทุก ๆ ศาสนา แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรนี้คำนึงถึง เสรีภาพทางศาสนาของประชาชนมากยิ่งขึ้น

ส่วนวิชาภูมิศาสตร์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากหลักสูตร เดิมมากนักสำหรับวิชาประวัติศาสตร์ ได้กำหนดเนื้อหาเพิ่มเติมให้เรียนเกี่ยวกับประวัติบุคคลสำคัญของประเทศ เข้าใจว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจและยึด เป็นตัวอย่างกับให้มีการฝึกทักษะการเขียนแผนที่โดยกำหนดระยะเวลาที่จะต้องทำให้เสร็จด้วย

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
1. วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (กระทรวงธรรมการ 2480: 4-6) กำหนดอัตราเวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เนื้อหาที่กำหนดให้เรียนมีทำนองเดียวกับชั้นมัธยมตอนต้น สิ่งที่เพิ่มเข้ามาคือหลักการประถมศึกษา การรับราชการทหาร การเสียภาษี การจรรยา การสาธารณสุข หลักกฎหมายแห่งและกฎหมายอาญา บางส่วน ซึ่งเท่ากับเพิ่มความรู้ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ขึ้นเพื่อให้เตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย
 2. วิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ (กระทรวงธรรมการ 2480: 14-15) กำหนดอัตราเวลาเรียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ กำหนดให้เรียนเขตรบสุย ทวีปออสเตรเลีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ เรียนยุโรป และอเมริกาเหนือให้นักทางเศรษฐกิจ และให้เรียนอุตสาหกรรม 7 อย่าง ประวัติศาสตร์ เรียนประวัติศาสตร์ไทย สมัยต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน เรียนเรื่องประเทศจีน แต่ ค.ศ. 1834 จนถึงปัจจุบัน ประเทศญี่ปุ่นและโลกภายหลังมหาสงคราม ซึ่งทั้งหมดนี้จะมีลักษณะคล้ายกับประวัติศาสตร์ที่กำหนดให้เรียนในชั้นมัธยม 7-8 เดิมตามหลักสูตร พ.ศ. 2471 นั้นเอง

ถ้าพิจารณา เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมปลายตามหลักสูตรนี้จะเห็นว่าในวิชา
หน้าที่พลเมืองได้เริ่มนำเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาบางส่วน เข้ามาให้เรียน
ซึ่งนับว่ามีประโยชน์มาก เพราะ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวัน และในหลักสูตร
สมัยปัจจุบันได้กำหนดให้ เนื้อหา เหล่านี้เป็นรายวิชา เลือกในหมวดสังคมศึกษาด้วย ส่วนวิชา
ภูมิศาสตร์ได้เริ่มมีการกล่าวถึงการอุตสาหกรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่
หลักสูตรที่ผ่าน ๆ มาไม่เคยกล่าวถึงเลย แต่ถ้าดูจากหัวข้อที่กำหนดให้เรียนก็ยัง เป็น เรื่อง
เกี่ยวกับอุตสาหกรรมขึ้นต้น เท่านั้นในด้านประวัติศาสตร์จะ เน้น เกี่ยวกับประเทศทางตะวันออก
และตัดเนื้อหาเกี่ยวกับแหล่งอารยธรรมโบราณออกไป

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

ในด้านหนังสือเรียนตามหลักสูตรนี้ กระทรวงธรรมการได้ประกาศให้ใช้หนังสือเรียน
ของกระทรวงธรรมการ และของบุคคลที่กระทรวงธรรมการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ โดย
ลำดับขั้นที่กะไว้ นั้น เป็นแค่เพียงประมาณ ดังนั้น เมื่อครูจะใช้จึงมีข้อแนะนำว่าควรพิจารณาว่า
หนังสือเหล่านี้ จะเหมาะสมกันใดด้วย หนังสือเหล่านี้ไม่ได้บังคับให้ใช้ หมวดหนึ่งมีหนังสือ
หลายเล่มด้วยกัน ผู้ใช้จะเลือกใช้เล่มหนึ่งเล่มใด หรือหลายเล่ม แล้วแต่เห็นสมควร

นอกจากหนังสือแบบเรียนที่กำหนดให้ใช้แล้ว ยังมีหนังสืออ่านเพิ่มเติมนี้ เกี่ยวกับวิชา
สังคมศึกษา แบ่งเป็นประเภทหนังสืออ่านและหนังสือสำหรับครู ซึ่งสามารถดูได้จากภาคผนวก
(หน้า 180-183)

หนังสือเรียนสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ นับว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิม
มาก ในสมัยนี้เนื้อหาแบบเรียนจะ เน้นในเรื่อง เศรษฐกิจการเผยแพร่สิทธิประชาธิปไตย โดย
มุ่งหมายให้เด็กมีความเข้าใจ เหตุการณ์ สอดแทรกความคิดเห็นและปัญหาต่าง ๆ ให้เด็กเข้าใจ
และใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา โดยมีได้มุ่งแต่ให้ท่องจำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตแต่อย่างเดียว
แต่ได้จัดทำขึ้นเพื่อฝึกให้เด็กมีนิสัย (habit) ทักษะ (skill) ตลอดจนเพื่อจะสร้างความ
วิพากษ์วิจารณ์ (critical mind) และสนับสนุนให้เด็กได้ศึกษาอย่างเป็นอิสระได้ด้วยตนเอง
(independent study) เกิดอุดมคติ (ideal) จนถึงขั้นการรู้คุณค่า (appreciation)
ในที่สุดถ้าเป็นไปได้ (ความเป็นมาของหลักสูตร 44-45)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

หลักสูตร พ.ศ. 2480 ไม่ได้กำหนดการใช้สื่อการเรียนการสอนไว้อย่างชัดเจน แต่ได้กล่าวถึงในกระบวนการเรียนการสอนของครูว่าควรใช้สื่อจากของจริง การพาไปศึกษานอกสถานที่ การเขียนแผนที่ การใช้รูปภาพของประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม โดยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการหาสื่อการสอนเหล่านี้ได้จาก หนังสือพิมพ์ ข่าวภาษาอังกฤษ อเมริกาโดยทั่วไป เช่น Illustrated London News, National Geographical Magazine, The Geographical Magazine ภาพจากหนังสือพิมพ์ไทย ไปสการ์ด ฯลฯ (กระทรวงธรรมการ 2480: 150)

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

นอกจากนี้ยังมีบทความปาฐกถาวิชาครูมัธยม "วิธีสอนทั่วไป" ของ ม.จ.วงศ์มหิป ชยางกูร (วิทยากร 2483: 1760-1774) ลงในหนังสือวิทยากรย์ กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนและวิธีสอน ดังนี้

" เครื่องประกอบการสอน ได้แก่ กระดานดำไม้หรือหินอ่อน หรือกระจกตั้งหรือติดฝา เลื่อนได้ หมุนได้ กระดานดำขาหยั่งดีสำหรับยกไปได้ หรือเลื่อนขึ้นลงได้ กระดานควรสูงไม่เกิน 1.20 เมตร

แปลงลบกระดาน ระวังอย่าให้ฝุ่นมาก ใช้แปรงไม้ตีควรรใช้ฟองน้ำหรือก้อนผ้า นอกจากนี้ ในห้องเรียนควรมีเครื่องใช้ในการสอน เช่น แผนที่ ลูกโลก ฯลฯ ด้วย

การสอน เครื่องประกอบโดยใช้ภาพยนตร์ เรื่องนี้เป็นของยากมาก เพราะเกี่ยวกับการเงิน แต่ถ้าอาจจัดได้ ก็จะได้ผลดีมาก เช่น การสอนประวัติศาสตร์ เด็กจะจำได้ดีมาก เด็กได้เห็นของจริงจัง แต่ถ้าให้มีมากจะทำให้

1. เด็กขาด activity อาจหลับ หรือฝัน เพื่อไปด้วย นึกว่าคนเป็นพระเอก นางเอกไปเลยทีเดียว และเด็กจะขาดการใช้ความคิด
2. ในที่มีดี เด็กไม่ค่อยเรียบร้อย

3. เด็กเห็นรูปมากจะปะปนกันไปหมด จำไม่ได้หมด จำได้นิด ๆ น้อย ๆ ประติดปะต่อกันไม่ค่อยได้ เพราะคอนโดเด็กชอบ ก็คิดใจมาก คอนโหนดไม่ชอบก็เลยไม่ทำ จึงควรที่จะ apply คือให้ดูแล้วอธิบายไปด้วย

4. การสอนต้องแน่นแน่ ต้องมีหลักฐานแข็งแรง เกี่ยวกับการตรวจคือต้อง exact, precise, solid อย่าสอนให้ผิด ๆ หลาด ต้องให้เป็นการอบรมไปด้วยในตัว ครูไม่ต้องมีความรู้อย่างลึกในวิชานั้น ข้อสำคัญอย่าให้ผิดหลาดก็แล้วกัน ทั้งนี้เกี่ยวกับจิตใจของครูต้องรักการสอนจริง ๆ ต้อง 1. เตรียมการสอน 2. อย่าประมาท

จากหลักการสอนที่เสนอไว้ในบทความปาฐกถาวิชาครุมัธยม ของ บ.จ.วงศ์มหิปชยางกูร สามารถนำมาใช้ปรับสอนในวิชาสังคมศึกษาได้ โดยเฉพาะในข้อ 4 ที่กล่าวถึงการมีจิตใจรักการสอน และการเตรียมการสอน จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ที่วางไว้จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ในด้านการประเมินผลการเรียนการสอน หนังสือประมวลศึกษาพิเศษ ภาค 2 ระเบียบการสอบความรู้นักเรียนตามหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2480 ได้มีการกำหนดอัตราคะแนนวิชาสังคมศึกษาดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2480: 1-3)

อัตราคะแนนชั้นมัธยมต้น

วิชาที่สอบ	มัธยมปีที่ 1	มัธยมปีที่ 2	มัธยมปีที่ 3	หมายเหตุ
หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม	20	20	20	ม.1-3 ปีต่อไปให้มี
สมุดรายงาน	20	20	20	สอบแผนที่และภาพ
ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์	60	60	60	แผนที่ด้วยตามประมวล
แผนที่และภาพแผนที่จากความจำ	-	-	10 ⁷⁰	โดยชักเอาคะแนนการ ฝีมือ การเรียนไป 10 คะแนน

อัตราคะแนนชั้นมัธยมปลาย

วิชาที่สอบ	มัธยมปีที่ 4	มัธยมปีที่ 5	มัธยมปีที่ 6	หมายเหตุ
หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม	30	30	30	
สมุดรายงาน	20	20	20	
ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์	100	100	100	

สำหรับเกณฑ์การตัดสินว่าได้หรือตกจะถือเอาคะแนนรวมทั้งหมดของทุกวิชา ถ้าได้คะแนนรวมเกินร้อยละ 50 ขึ้นไปก็ถือว่าสอบได้

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2491

ปี พ.ศ. 2491 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรโดยเพิ่มหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาอีก 2 ปี สำหรับหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พ.ศ. 2491 นี้ กำหนดให้มี 2 แผนกวิชา คือ แผนกอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อัตราเวลาเรียนของหมวดสังคมศึกษาทั้ง 2 แผนกจะใช้เวลาเท่ากัน คือสัปดาห์ละ 3-4 ชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ 2491 : 1)

ด้านวัตถุประสงค์

หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรนี้ยังไม่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาไว้

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดให้เรียนทั้งแผนกอักษรศาสตร์และแผนกวิทยาศาสตร์ มีดังนี้

วิชาศีลธรรม กำหนดให้เรียนพุทธประวัติ พระรัตนตรัย สิลห้า วันสำคัญทางพุทธศาสนา หลักธรรมที่สำคัญต่าง ๆ เช่น กุศลกรรมบถ สัพพริสธรรม อิทธิบาท 4 ทศ 6 สังคมวัตถุ เป็นต้น วัฒนธรรม เช่น ขอบปฏิบัติในที่ชุมนุมชน การทักทาย การแต่งกาย การวางตนในโอกาสต่าง ๆ

ความตรงต่อเวลา ความซื่อตรงต่อหน้าที่ เป็นต้น

วิชาหน้าที่พลเมือง กำหนดให้เรียนการปกครองของประเทศไทยตามระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐสภา รัฐบาล ศาล การเทศบาล การสังคม เช่น การศึกษา ความรู้บางประการในทาง เศรษฐศาสตร์ องค์การสาธารณสุข เป็นต้น องค์การสหประชาชาติ

วิชาประวัติศาสตร์ กำหนดให้เรียนประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์สากล สังคมประวัติศาสตร์ยุโรป อเมริกา เอเชีย และออสเตรเลีย นับแต่ประมาณ พ.ศ. 2000 จนถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์อินเดียในสมัยที่อยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ประวัติศาสตร์จีนและญี่ปุ่น ในแต่ละสมัยที่มีความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก สาเหตุของมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 สาเหตุของมหาสงครามโลกครั้งที่ 2

วิชาภูมิศาสตร์ กำหนดให้เรียนดังนี้

1. ภูมิศาสตร์สากล เช่น ลักษณะเปลี่ยนแปลงโลก ปრაกฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ มหาสมุทร ทะเล กระแสน้ำ การแบ่งโลกออกเป็นภูมิภาค การกระจายของมนุษย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลก ศูนย์กลางใหญ่ของอุตสาหกรรม การคมนาคม หลักการอ่านและเขียนแผนที่

2. ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ได้แก่ ภูมิศาสตร์ภูมิภาคของยุโรป อเมริกา เอเชีย และ ออสเตรเลีย ตามหัวข้อต่อไปนี้ : ทำเลที่ตั้ง ประชากร ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะลมฟ้าอากาศ ภัยธรรมชาติ การอุตสาหกรรม การค้า และการคมนาคม

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรฉบับนี้ หันกลับมาให้ความสำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยกำหนด เข้ามาไว้ในหลักสูตรวิชาศีลธรรมอีก และมีเนื้อหาที่กำหนดให้เรียนค่อนข้างละเอียด วิชา หน้าที่พลเมืองมีการกล่าวถึง ความรู้ในทาง เศรษฐศาสตร์อย่างชัดเจน ซึ่งไม่เคยมีกล่าวถึง ในหลักสูตรที่ผ่านมา วิชาประวัติศาสตร์มีเนื้อหากว้างขึ้น เรียนเกี่ยวกับประเทศสำคัญในทุก ๆ ทวีป สำหรับวิชาภูมิศาสตร์ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักและจากหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาดังนี้ เริ่มมี การนำคำว่า "หมวดสังคมศึกษา" เข้ามาใช้ในหลักสูตร

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

เกี่ยวกับหนังสือเรียน ในสมัยนี้ยังได้บังคับใช้ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีความเห็นว่าควรให้โอกาสเอกชนแข่งขันกันแต่งหนังสือเรียน เพื่อประกวดชิงรางวัล เพื่อให้ได้หนังสือเรียนที่มีคุณภาพและโรงเรียนต่าง ๆ ได้ใช้หนังสือเรียนเหมือนกันโดยเสนอว่า (กระทรวงศึกษาธิการ 2492: 22)

นอกจากนี้ในรายงานการประชุมของกระทรวงศึกษาธิการ หน้า 37-38 ยังกล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับหนังสือ เป็นใจความว่า (กระทรวงศึกษาธิการ 2491: 37-38)

"หนังสือเรียนที่ให้นักเรียนใช้นั้น ต้องส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีหนังสือเรียนพอแก่ความต้องการในการศึกษา และใช้เป็นเครื่องอบรมนักเรียนไปในทางที่ชอบที่ควรในเรื่องการจัดพิมพ์ก็ให้ทันความต้องการ ไม่ใช่กำหนดหนังสือเรียนออกไปให้นักเรียนใช้แล้ว แต่ครั้งเปิดภาคเรียนหนังสือเรียนก็ยังไม่ออกเพราะพิมพ์ยังไม่เสร็จ ในส่วนคุณภาพของหนังสือเรียนก็ควรจะได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับ ในวิชาหนึ่งต้องการให้มีหนังสือเรียนที่เป็นหลักอยู่ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงบ่อย ๆ ทำความเดือดร้อนสิ้นเปลืองแก่ผู้ปกครอง"

จึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเรียนในช่วงหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครองจะมีจำนวนมากขึ้น เพราะให้มีการแข่งขันกันแต่งแบบเรียน เพื่อประกวดชิงรางวัลอีกด้วย คุณภาพของหนังสือเรียนย่อมจะได้รับการยอมรับ เชื่อถือมากขึ้น

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สำหรับสื่อการเรียนการสอนอื่น ๆ ในรายงานประจำปีของกรมสามัญศึกษา มีพุทธศักราช 2491 (กระทรวงศึกษาธิการ 2491: 119) ได้กล่าวถึงการสั่งซื้ออุปกรณ์การสอนไว้ดังนี้

แผนที่ ได้สั่งซื้อจากประเทศสหรัฐอเมริกา มีรายการดังนี้

1. Encyclopaedia Britannica World Atlas	50 เล่ม
2. Illustrated Library Atlases	50 เล่ม
3. Modern World Atlases	100 เล่ม

4. Air Age Map	100 เล่ม
5. Handy Star Finders	50 ชุด
6. Map of Mankind	100 ชุด
7. Map of Mankind	50 ชุด
8. Comparative World Atlases	100 ชุด
9. Historical Atlases	100 ชุด
10. Grientation World Atlases	100 ชุด
รวม 8 ชนิด จำนวนเงิน	1,594.75
	800 ชิ้น

ลูกโลก ใต้อสังขารจากสหรัฐอเมริกา เป็นเงิน 3,387.50 เป็นลูกโลก 12 นิ้ว

4 ชนิด

Globe and Atlas	100 ชุด
Globe and Atlas (handmade)	25 ชุด
Globe and Atlas (illuminsted)	30 ชุด
Globe on Stand 34" ht.	30 ชุด
Globe Standard	30 ชุด
	25 ชุด
รวม	240 ชุด

จากรายงานชิ้นนี้จะ เป็นหลักฐานยืนยันว่า มีการใช้สื่อการเรียนการสอนในวิชา
สังคมศึกษากว้างขวางมากขึ้น เข้าใจว่ากระทรวงศึกษาธิการคงจะมีนโยบายในการให้
โรงเรียนต่าง ๆ ใช้สื่อการเรียนประกอบการเรียน เพื่อให้การเรียนบังเกิดผลสมความมุ่งหมาย
กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2491 นี้ ได้มี
หมายเหตุท้ายรายการที่ต้องสอบของวิชาศีลธรรมว่าในการสอนศีลธรรม นอกจากจะให้ความรู้
ผู้สอนพึงคอยสอดส่องและคึกเตือนให้นักเรียนสังวรณและปฏิบัติตามคำสอนด้วย สำหรับวิชา
อื่น ๆ ก็เป็นทำนองเดียวกันคำแนะนำวิธีสอนในหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2480

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลวิชาสังคมศึกษา ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา ข้อ 6 มาตรฐานการสอบไล่ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2491: 5)

ก. กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ดำเนินการสอบไล่ชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ 2 ในการสอบไล่จะสอบไล่เต็มตามหลักสูตรโดยไม่คำนึงว่าโรงเรียนได้จัดการสอบวิชาใด ส่วนใด ไปบ้างแล้วในชั้นเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ 1

ข. ผู้ที่สอบไล่ได้คะแนนรวมร้อยละ 50 บริบูรณ์ และให้คะแนนหมวดวิชาใดถึง ร้อยละ 33 บริบูรณ์ นับว่าสอบไล่ได้ ถ้าผู้ใดได้คะแนนหมวดวิชาใดถึงร้อยละ 75 บริบูรณ์ นับว่าสอบไล่ได้อย่างเยี่ยมในหมวดวิชานั้น

อัตราคะแนน

แผนกอักษรศาสตร์			แผนกวิทยาศาสตร์		
วิชา	คะแนน		วิชา	คะแนน	
	รายวิชา	รวม		รายวิชา	รวม
<u>หมวด 2 สังคมศึกษา</u>		150	<u>หมวด 2 สังคมศึกษา</u>		150
ศีลธรรม	30			30	
หน้าที่พลเมือง	20			20	
ประวัติศาสตร์	50			50	
ภูมิศาสตร์	50			50	

จะเห็นได้ว่าการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรนี้มีความเข้มงวดมาก เพราะการสอบไล่ตามหลักสูตรนี้ใช้เนื้อหารวมทั้ง เตรียมอุดมศึกษาปีที่ 1 และปีที่ 2 และยังกำหนดว่าต้องได้คะแนนรวมทั้งหมดร้อยละ 50 คะแนน แต่ละหมวดวิชาร้อยละ 33 จึงจะถือว่าสอบไล่ได้ แต่ทำให้เชื่อได้ว่าคุณภาพการศึกษาจะมีมาตรฐานขึ้น

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2493

ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรฉบับใหม่ ซึ่งในระยะนี้เป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยเริ่มได้รับอิทธิพลของแนวการจัดการศึกษาแบบอเมริกัน เข้ามามากขึ้น ตามหลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่นี้จะประกอบด้วยมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี (ปี พ.ศ. 2491) และอุดมศึกษา 2 ปี

สำหรับวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมต้น ได้กำหนดให้เรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โดยวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมจะแยกออกเป็น 2 วิชา โดยเพิ่มเวลาให้อีก 1 ชั่วโมง และวิชาศีลธรรมจะอยู่ในอันดับแรกที่สุดของหลักสูตร ส่วนวิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ลดลง 1 ชั่วโมง และในชั้นมัธยมตอนปลาย วิชาศีลธรรม และหน้าที่พลเมืองจะกำหนดอัตราเวลาเรียนเท่ากันเดียวกับมัธยมต้น สำหรับวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ยังคงเดิมคือให้เรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 2)

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรปี พ.ศ. 2493 ได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายรายวิชาในหมวดสังคมศึกษาไว้ดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 4-16)

1. ให้นับถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเพื่ออบรมให้มีคุณงามความดี
2. ให้รู้จักหน้าที่คือสังคม ประเทศชาติ พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ
3. ให้รู้จักช่วยกันสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
4. ให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่แวดล้อม
5. ให้รักบ้านเกิดเมืองนอน และช่วยทำนุบำรุงให้เกิดความเจริญก้าวหน้า
6. ให้รู้เกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศและความจำเป็นในการส่งเสริมฐานะคนไทย

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

วิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กำหนดให้เรียนดังนี้

วิชาศีลธรรม กำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ คือพระรัตนตรัย พุทธประวัติ และเบญจศีล เบญจธรรม อีกหัวข้อหนึ่งเป็นธรรมจรรยาคล้ายหลักสูตรศีลธรรม พ.ศ. 2480 โดยมีกำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า เพื่อให้มีนิสัยถ้อยและเลื่อมใสพระพุทธศาสนา มีจริยามารยาท และคุณงามความดี และกำหนดว่าสำหรับนักเรียนที่ต่างศาสนาให้ปฏิบัติโดยอนุโลมตามความมุ่งหมายนี้

วิชาหน้าที่พลเมือง สอนเรื่องพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง และการบริหาร ราชการ การอาชีพของคนไทย ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม สถานที่และปูชนียวัตถุที่สำคัญ

วิชาภูมิศาสตร์ ส่วนใหญ่ดำเนินตามแนวหลักสูตร พ.ศ. 2480

วิชาประวัติศาสตร์ ให้เรียนประวัติศาสตร์ของไทยในสมัยต่าง ๆ ประวัติวีรชนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื้อหาวิชาสังคมศึกษากำหนดให้เรียนตามหัวข้อต่อไปนี้

วิชาศีลธรรมกำหนดให้เรียน

1. พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธประวัติ พระรัตนตรัย พระพุทธโอวาท การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. ธรรมจรรยา กำหนดหัวข้อธรรมจากกวางโกวาท คีติปฏิบัติ และคุณสมบัติของผู้ดี และมารยาทในสังคม

วิชาหน้าที่พลเมือง กำหนดหัวข้อให้เรียนดังนี้ การศึกษาองค์ 3 ของการศึกษา สุขบัญญัติ หน้าที่เกี่ยวกับครอบครัว ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม อนาคตของเมือง การสหกรณ์ การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่พ่อบ้านแม่เรือนควรรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความรู้เกี่ยวกับองค์การสหประชาชาติ

วิชาภูมิศาสตร์กำหนดให้เรียนภูมิศาสตร์ทั่วไป ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ภูมิศาสตร์ทั่วไป ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โลกและความสัมพันธ์กับดาวพระเคราะห์ การเคลื่อนไหวของโลก การวัดระยะทาง การกำหนดที่ลองจิจูด ละติจูด การคมนาคม ลูกโลก แผนที่และการใช้ ระบบสุริยะ
2. ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย ได้แก่ ข้าว ไร่ ไม้ ยาง แร่ เกลือ พืชผัก และผลไม้ ยาสูบ ฝ้ายและอ้อย การเลี้ยงสัตว์ การประมง การอุตสาหกรรม
3. ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ได้แก่ ประเทศบริเวณมรสุม จีน ญี่ปุ่น อินเดีย และปากีสถาน สหรัฐอเมริกา ประเทศในทวีปยุโรป

วิชาประวัติศาสตร์เรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์ทั่วไป ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ไทย ต้นเดิมของไทย อาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์
2. ประวัติศาสตร์ทั่วไป กำเนิดและการจำแนกชาติพันธุ์ของมนุษย์ ัทธิศาสนาที่สำคัญ การพบดินแดนใหม่และการสำรวจ พัฒนาการของการขนส่ง การสื่อสาร สงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 ประวัติบุคคลสำคัญของโลก

เมื่อพิจารณาจาก เนื้อหาวิชาตามหลักสูตรนี้กับวัตถุประสงค์ของวิชาตามที่กำหนดไว้ จะมีความสอดคล้องกันอย่างยิ่ง มีเนื้อหาครอบคลุมกว้างขวาง โดยเฉพาะการกลับมาให้ความสำคัญกับวิชาศีลธรรมที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

หนังสือเรียนในปี พ.ศ. 2493 บรรดาหนังสือที่จะใช้ในโรงเรียนได้จะต้องเป็นหนังสือเรียนที่คณะกรรมการประกวดหรือที่มอบหมายให้เจ้าหน้าที่หรือบุคคลอื่นที่เห็นสมควร เรียบเรียงขึ้นเองเท่านั้น ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิชั้นชุดหนึ่งให้มีหน้าที่พิจารณาแบบเรียนและกำหนดวิธีการจัดทำแบบเรียนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับการจัดพิมพ์แบบเรียนนั้นได้มอบให้โรงพิมพ์คุรุสภาพิมพ์เพียงแห่งเดียว

(กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 121)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สำหรับสื่อการเรียนการสอนอื่น ๆ ในวิชาสังคมศึกษา มีรายงานของกรมสามัญศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ 2493: 126) กล่าวถึงการจัดทำหนังสือและอุปกรณ์การเรียนการสอน ทั่วกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยมีการจัดซื้อแผนที่ประเทศไทยขนาดใหญ่ จำนวน 40,000 แผ่น ส่งไปทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักร เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบการสอนในโรงเรียน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 รายงานของกรมสามัญศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ 2494: 86) ได้กล่าวว่ามีการจัดอบรมและดูงาน และจัดแปลเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาค้าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในด้านวิชาการและกิจการทั่ว ๆ ไป แจกจ่ายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อโรงเรียนจะได้ทราบแนวทางและวิวัฒนาการของการศึกษาในต่างประเทศด้วย.

ในด้านการจัดหาเครื่องอุปกรณ์การสอนเกี่ยวกับการสอนวิชาสังคมนั้น กระทรวงรับภาระหน้าที่ในการจัดหาให้แก่โรงเรียนต่าง ๆ ดังปรากฏในรายงานดังนี้

1. จัดซื้อเครื่องประกอบการสอนวิชาต่าง ๆ เช่น แผนที่และลูกโลก ตลอดจนหนังสือจากต่างประเทศแจกจ่ายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ

2. จัดหาเครื่องฉายภาพนิ่ง เครื่องกระจายเสียง และเครื่องเล่นจานเสียง เพื่อใช้ประกอบการสอนวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ ยังได้รับความร่วมมือจากสำนักงานข่าวสารอเมริกันและสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล ให้โรงเรียนต่าง ๆ ยืมฟิล์มภาพยนตร์เกี่ยวกับการศึกษาไปฉายให้นักเรียนดู

3. ให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อที่จะให้นักเรียนได้มีความรู้กว้างขวางในด้านความรู้รอบตัว ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศ และวัฒนธรรม ยิ่งขึ้น จึงให้โรงเรียนต่าง ๆ นำนักเรียนไปชมภูมิประเทศและสถานที่ที่สำคัญ ๆ ทั้งในพระนครและต่างจังหวัด

4. การอบรมศีลธรรม วิชาศีลธรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร นอกจากจะมีการสั่งสอนอบรมเป็นประจำและทุกวันสิ้นสัปดาห์จะมีการประชุมให้โอวาท หรือบางแห่งจึงทำในคอนเซ้า

ขณะเข้าแถวเคารพธงชาติก่อนเข้าห้องเรียนแล้ว ในภาคต้นและภาคกลางของปีการศึกษา
กรรมการศาสนายังได้ให้ความร่วมมือโดยจัดส่งอนุศาสนาจารย์ไปช่วยทำการอบรมแก่นักเรียน
โรงเรียนต่าง ๆ ในส่วนกลางด้วย

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2493
สนอง สุขสมาน (2495: 1418-1420) ได้เขียนบทความเกี่ยวกับวิชาสอนลงในหนังสือ
วิทยากร เล่มที่ 51 ซึ่งอาจนำมาปรับปรุงใช้กับวิชาสังคมศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. การสอนให้มีชีวิตจิตใจ คือสอนให้เกิดสนุกเป็นที่สนใจ โดยจับจุดสนใจของชั้นเรียน เพราะถ้าขาดความสนใจเสียแล้ว เมื่อนั้นการเรียนจะริเริ่มต่อไปได้โดยยาก
2. การสอนให้แจ่มแจ้ง การสอนไม่ควรคลุมเครือขาด ๆ เกิน ๆ ความรู้ใดที่นำมาสอนพึงจักให้พอเหมาะแก่ชั้น
3. การสอนแบบทัศนศึกษา กระดานดำเป็นสิ่งเก่าแก่ที่สุดในกระบวนการประกอบทัศนศึกษาด้วยกัน แต่การใช้เครื่องประกอบทัศนศึกษาให้มากขึ้นย่อมได้ประโยชน์ เช่น แผ่นผังรูปหุ่น แผนที่ ภาพถ่าย ภาพยนต์ เป็นต้น
4. การซักถาม การใช้คำถามให้ดีนั้นอาจเป็นเทคนิคของครู คำถามย่อมให้ผลที่จะมีการเร่งรัดในบทเรียน จึงสมควรจะเลือกคำถามให้ดี
5. การมีความมั่นใจ ครูต้องเข้าห้องเรียนโดยก้าวสู่หน้าชั้นนักเรียน ด้วยความศรัทธาเชื่อมั่นว่าคุณเป็นผู้กำกับห้อง
6. การจัดสิ่งแวดล้อมในการสอน ต้องจัดให้พอเหมาะพอดี เช่น แสงสว่าง ความเงียบ ฯลฯ
7. การรู้จักนักเรียน คือรู้สติปัญญาและอารมณ์ของนักเรียนเป็นรายบุคคล เข้าใจเหตุผลที่นักเรียนสงสัย หรือทำไมนักเรียนจึงเรียนไม่ใช้อย่างไร

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อพึงระมัดระวังเกี่ยวกับผู้สอนในด้าน

บุคลิกผู้สอน การแต่งกาย น้ำเสียง มารยาทของครู ความเห็นใจศิษย์ เป็นต้น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในช่วงการใช้หลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่นี้ เป็นช่วงระยะเวลา หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีอิทธิพลสำหรับวงการศึกษารวมทั้งประเทศไทยด้วย เนื่องจากการไปดูงานหรือการไปศึกษาคือทางการศึกษา วิธีสอนแบบต่าง ๆ ที่ได้กล่าวในช่วงระยะเวลาที่ใช้หลักสูตรนี้ ได้แก่ วิธีสอนแบบเรียนแกล่เล่น (Play way) แบบโปรเจคท์ (Project system) แบบดอลตัน (The Dolton Plan) และแบบฮิวริสติก (The Heuristic Method) การสอนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ให้ครูพยายามส่งเสริมให้เด็กมีกิจกรรม (Activities) และประสบการณ์ (Experience) (ลัดดา สุวรรณกุล 2518: 151)

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การเรียนการสอนในช่วงระยะเวลาี้ ไม่มีหลักฐานปรากฏว่ามีระเบียบเกี่ยวกับการประเมินผลออกมาใช้ใหม่ ดังนั้นการประเมินผลที่ใช้คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากระเบียบที่ใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2480 สำหรับในระดับเตรียมอุดมศึกษาก็ประเมินผลตามมาตรฐานการสอบไล่ที่กำหนดไว้ตามหลักสูตร พ.ศ. 2491

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2498

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการพิจารณาเห็น เป็นการสมควรที่จะปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรระดับเตรียมอุดมศึกษา ฉบับพุทธศักราช 2491 ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น จึงประกาศให้ใช้หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษา พุทธศักราช 2498 โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้การศึกษากลายเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคือในระดับอุดมศึกษาแขนงต่าง ๆ ให้เป็นหลักสูตรที่จะสำรวจความถนัดพิเศษของนักเรียนแต่ละคน เพื่อคัดเลือก เข้าศึกษาคือในระดับอุดมศึกษาแขนงที่ เหมาะสมกับอัธยาศัยของนักเรียน หลักสูตรนี้แบ่งออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกอักษรศาสตร์ และแผนกวิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรใหม่นี้หมวดสังคมศึกษาจะลดความสำคัญลงในหลักสูตรแผนกวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ หมวดสังคมศึกษาจะเป็นวิชาบังคับสำหรับแผนกอักษรศาสตร์เท่านั้น ในชั้นปีที่ 1 กำหนดให้เรียน ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ในชั้นปีที่ 2 กำหนดให้เรียนสังคมศึกษา ข. สำหรับแผนกวิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาเป็นเพียงวิชาเลือกในชั้นปีที่ 1 หรือ ชั้นปีที่ 2 เลือกเรียนปีใดปีหนึ่งก็ได้ โดยกำหนดให้เป็นวิชาเลือก สังคมศึกษา ก. (กระทรวงศึกษาธิการ 2498: 6)

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

ตามหลักสูตรสังคมศึกษาปี พ.ศ. 2498 นี้ไม่มีการกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับวิชาไว้
กำหนดแต่เนื้อหาวิชาที่จะให้สอนและอัตราเวลาเรียน

เนื้อหา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษากำหนดให้เรียนดังนี้

วิชาภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ : อัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง

ให้ศึกษาสังเขปภูมิศาสตร์สากล ได้แก่ ความผันแปรของเปลือกโลก การแบ่งโลก
ออกเป็น ภูมิภาค พืชผลในภูมิภาคต่าง ๆ กระจายของมนุษย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลก การงาน
ของมนุษย์ในสมัยโบราณและปัจจุบัน ศูนย์กลางใหญ่ของอุตสาหกรรม หลักการอ่านและเขียน
แผนที่

วิชาประวัติศาสตร์ไทย ให้เรียนประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์
จนถึงสิ้นรัชกาลที่ 3 ให้หัวข้อ การปกครอง การสงคราม การศาสนา วัฒนธรรม ศิลปกรรม
และการสัมพันธ์ กับต่างประเทศ

ส่วนประวัติศาสตร์ต่างประเทศ ให้เริ่มตั้งแต่การสำรวจทางทะเลและการขยายตัว
ของชาติต่าง ๆ ในยุโรป การแสวงหาอาณานิคม การปฏิวัติของฝรั่งเศส การรวมของอิตาลี
ของเยอรมัน การปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ประวัติศาสตร์อเมริกา การตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลีย
ความก้าวหน้าทางวิทยาการ นับแต่ราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 บุคคลสำคัญของโลกที่เป็นนัก
วิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์

วิชาสังคมศึกษา ก : อัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง กำหนดให้เรียนดังนี้

วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมให้เรียนเรื่องการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐสภา
รัฐบาล ประเภทของกฎหมาย ศาล ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน เทศมาๆ สุขาภิบาล
อบรมศีลธรรมด้วยข้อธรรมในศาสนา วันสำคัญทางศาสนา วัฒนธรรมในการแต่งกาย กิริยาวาจา
ขนบธรรมเนียมประเพณี

วิชาประวัติศาสตร์ให้รู้ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองเฉพาะกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน และให้ศึกษาสังเขปประวัติศาสตร์ของโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงกำเนิดสหประชาชาติ

วิชาภูมิศาสตร์ให้ศึกษาภูมิศาสตร์ภูมิภาคของ เอเชียอาคเนย์ในเรื่อง ทำเลที่ตั้ง ประชากร ลักษณะภูมิประเทศ ลมฟ้าอากาศ ภูมิศาสตร์ การอุตสาหกรรม การค้า การคมนาคม

วิชาสังคมศึกษา ข. : อัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง กำหนดให้เรียน ดังต่อไปนี้

วิชาหน้าที่พลเมือง เรียนตามหัวข้อของวิชาสังคมศึกษาในหมวดสังคมศึกษา ก. และสอนเพิ่มความรู้เบื้องต้นในทาง เศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันในหัวข้อผลึกกรรม และบริโภคกรรม แรงงาน และทุน การเสนอ และการสนอง ค่าจ้าง เงินตรา ภาษี การธนาคาร การสหกรณ์

วิชาประวัติศาสตร์ไทยให้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองโดยเฉพาะสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบันในเรื่อง การปกครอง การศาสนา วัฒนธรรม ศิลปกรรม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ส่วนประวัติศาสตร์ต่างประเทศ ให้เรียนเรื่องการที่อินเดียตกอยู่ใต้อการปกครอง ของอังกฤษ เรื่องของจีนและญี่ปุ่นตั้งแต่มีความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกจนปัจจุบัน สงครามโลกครั้งที่ 1 สงครามโลกครั้งที่ 2 องค์การสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

วิชาภูมิศาสตร์ให้ศึกษาภูมิศาสตร์ภูมิภาคของยุโรป อเมริกาเหนือ และออสเตรเลีย โดยสังเขป ในหัวข้อ ทำเลที่ตั้ง ประชากร ลักษณะภูมิประเทศ ลมฟ้าอากาศ ภูมิศาสตร์ อุตสาหกรรม การค้าและการคมนาคม ให้ศึกษาละเอียดในเรื่องของเอเชีย โดยเฉพาะใน หัวข้อภูมิศาสตร์ การอุตสาหกรรม การค้า การคมนาคมในแง่ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาได้มีรายงานของกรมสามัญศึกษา มีพุทธศักราช 2495 กล่าวถึงองค์การของกรมวิชาการว่ามีหน้าที่ในการจัดเรื่องหลักสูตร เทียบความรู้ สร้างและ

ควบคุมแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบสำหรับนักเรียนให้เหมาะแก่กาลสมัย โดยปรึกษาหารือกับกรมที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่กำหนดแบบเรียนที่จะใช้ในโรงเรียน วางโครงการและดำเนินการให้มีแบบเรียนครบถ้วนสำหรับการศึกษาระดับชั้นต่าง ๆ อาจมอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้แต่ง ไขข้อข้องใจเพิ่มเติมที่คืออยู่แล้ว หรือจัดให้มีการประกวดขึ้นใหม่ (กระทรวงศึกษาธิการ 2495: 13)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2500 กระทรวงศึกษาธิการได้ทำการจัดหาอุปกรณ์การเรียนทุกชั้นและทุกสาขาวิชาจากภายในและภายนอกประเทศ เพื่อแสดงเป็นตัวอย่างแก่ครู นักเรียน และนักศึกษาทั่วไป และเพื่อการตรวจสอบค้นคว้าตลอดจน ดัดแปลง คิดค้น ออกแบบ สร้างอุปกรณ์ให้เป็นอุปกรณ์ที่ทำได้ง่าย ราคาถูก พร้อมทั้งทำคู่มือการสร้างอุปกรณ์ออกเผยแพร่ แจกจ่ายจำหน่ายไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ทำอุปกรณ์การศึกษาที่สำเร็จรูปชนิดต่าง ๆ ออกไปตั้งแสดง ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ เป็นการเผยแพร่ และส่งเสริมให้ครู ประชาชน ตลอดจนผู้ผลิต ให้เข้าใจถึงประโยชน์ ความมุ่งหมายการใช้ และวิธีสร้างอุปกรณ์นั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา (กระทรวงศึกษาธิการ 2500: 1)

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนในระบอบที่ใช้หลักสูตรฉบับปี 2498 นี้ ในระดับเตรียมอุดมศึกษา ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานกล่าวถึง เข้าใจว่าคงใช้การสอนหลาย ๆ แบบตามที่เคยกล่าวถึงมาแล้ว เพราะลักษณะของเนื้อหาวิชาในหลักสูตรแสดงถึงแนวโน้มของวิธีสอนแบบถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนจำด้วยวิธีต่าง ๆ ด้วยเหตุที่คองเตรียมนักเรียนให้มีความรู้สำหรับศึกษาค้นคว้าในระดับอุดมศึกษา จะมีสิ่งที่เสริมเข้ามาในการสอนช่วงนี้คือ ให้โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมนอกหลักสูตร โดยใช้เวลานอกอัตราเวลาเรียนที่กำหนดนี้ เช่น การฟังปาฐกถาพิเศษ การประชุมอบรมการศึกษานอกสถานที่และทัศนอาจร เป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม เป็นต้น เพื่อเป็นการเสริมความรู้ให้ผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ 2498: 3)

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การวัดผลการศึกษาดตามหลักสูตร พ.ศ. 2498 กำหนดว่าให้ เป็นไปตามระเบียบของ กรมสามัญศึกษา ซึ่งมีลักษณะคือ เมื่อเรียนแล้วจะไม่นำกลับมาสอบอีก ทำให้เป็นการง่ายแก่การ เรียนการสอน แต่เป็นธรรมดาอยู่เองที่มาตราฐานถ่วงเฉลี่ยของระดับความรู้ของนักเรียนที่สอบผ่าน หลักสูตรนี้ ย่อมจะต่ำกว่านักเรียนที่สอบแบบรวบยอดหมดทุกวิชา ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับความ สามารถของเด็กส่วนใหญ่ ซึ่งขึ้นมาเรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษาในระยะนี้ ซึ่งเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่จะเป็นการศึกษาของบุคคลทั่วไปยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง เพื่อ รับการเพิ่มขึ้นของพลเมือง และเปิดโอกาสที่ประชาชนจะได้รับการศึกษาให้มีระยะเวลาวยิ่ง ขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ 2498: 5)

วิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2498 นี้ เป็นวิชาบังคับเฉพาะแผนกอักษรศาสตร์ เท่านั้น และมีวิธีการแบ่งเรียนเป็นตอน ๆ เปิดโอกาสให้มีวิชาเลือกมากขึ้นเพื่อนักเรียนจะได้ เลือกเรียนวิชาที่เหมาะสมกับความถนัด การวัดผลก็วัดเป็นระยะ ๆ เมื่อเรียนแล้วสอบแล้วก็ ไม่นำกลับมาสอบอีก หลักสูตรเตรียมอุดมศึกษาดับนี้ใช้มาจนถึงปี พ.ศ. 2504

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2503

ตามหลักการพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นสมควรให้มีการปรับปรุงการใช้ หลักสูตรทุกระยะในช่วงเวลา 10 ปี ดังนั้น หลังจากที่ใช้หลักสูตร พ.ศ. 2493 มาครบ 10 ปี แล้ว ในปี พ.ศ. 2503 จึงได้มีประกาศใช้แผนการศึกษาชาติฉบับใหม่ และได้ประกาศใช้ หลักสูตรซึ่งปรับปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ เพื่อให้เหมาะต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

หลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่นี้ ในระดับมัธยมศึกษาแบ่ง เป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (ม.ศ. 1-2-3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี (ม.ศ. 4-5) หลักสูตรนี้เป็นผลที่ได้มาจากการนำแนวการศึกษาของหลาย ๆ ประเทศ รวมทั้งแนวความคิดของบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายของไทย เป็นพื้นฐานในการพิจารณาปรับปรุง ดังนั้นหลักสูตรที่ร่างขึ้นใหม่นี้ จึงได้มีพัฒนาการแตกต่างออกไปจากหลักสูตรเดิม กล่าวคือด้านการจัดรูปแบบ (Design) ของหลักสูตร ฉบับนี้มีรูปแบบการจัด เป็นแบบกำหนดขอบข่ายของความรู้ไว้อย่างกว้าง ๆ หรือที่เรียกว่า Broad Field Curriculum

หลักสูตรที่จัด เป็นแบบที่มีลักษณะสำคัญคือ เน้นการผสมผสาน (Integration) ของเนื้อหาวิชามากที่สุด โดยรวมเอาวิชาต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันและสามารถที่จะสัมพันธ์กันได้ เข้าเป็นหมวดวิชา (Subject Area) เดียวกัน (ลัดดา สุวรรณกุล 2518 : 168)

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อแก้ไขปัญหา และข้อบกพร่องของการจัดหลักสูตรแบบเดิมที่ยึดรายวิชาเป็นหลักในการจัด (Subject Curriculum) ในแง่ที่ช่วยให้การเรียนการสอนมีการถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) มากขึ้น เพราะมีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรได้คำนึงถึงความสำคัญของวิชานี้มาก จึงถูกกำหนดให้เป็นวิชาบังคับทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย และในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายยังกำหนดให้เป็นวิชาบังคับเฉพาะแผนกสำหรับแผนกศิลปะและวิชาเลือกเฉพาะแผนกในแผนกทั่วไปอีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาปี พ.ศ. 2503 ความหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2508 : 14)

ด้านวัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา

ตามหลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2503 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม
2. ให้มีความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาในอดีต ทางสังคมทางวัฒนธรรม และสภาพปัจจุบันทางการเมือง ซึ่งชนแต่ละชาติได้สร้างสมกันมาตามประวัติศาสตร์ของชาตินั้น ๆ
3. ให้เข้าใจซาบซึ้งในคุณค่าทางศิลปกรรมและวัฒนธรรมและปฏิบัติความด้วยความจริงใจ
4. ให้มีความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการผลิต การบริโภค และการสงวนทรัพยากรของสังคม
5. ให้รู้จักเคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของบุคคล ตลอดจนสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศชาติของตนและสังคมประชาธิปไตย
6. ให้รู้จักเหตุผล เข้าใจหลักการ และระเบียบวิธีในการแก้ปัญหา และรู้จักประเมินผล (กระทรวงศึกษาธิการ 2508 : 7)

เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาคามหลักสูตร พ.ศ. 2503 นี้ จะพบว่า
ให้ความสำคัญของการพัฒนาทั้งทางด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย ครบถ้วน

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา รายการสอนวิชาสังคมศึกษาคามหลักสูตร พ.ศ. 2503 ประกอบด้วย วิชาหน้าที่พลเมือง วิชาศีลธรรม วิชาภูมิศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กำหนดอัตราเวลาเรียนวิชาสังคมศึกษา 4 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ โดยกำหนดให้วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมใช้เวลาเรียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

วิชาหน้าที่พลเมืองมีเนื้อหาวิชาที่จะต้องสอบตลอดทั้ง 3 ปี คามหัวข้อต่อไปนี้ คือ สมบัติผู้ดีและบรรยาบทในสังคม หน้าที่พลเมือง ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน การปกครองระบอบประชาธิปไตย ความมั่นคงของชาติ ความมั่งคั่ง อเนกการออมสิน การสหกรณ์ การอุตสาหกรรม กฎหมายที่พ้องบ้านแม่บ้านควรรู้ แผนการศึกษาชาติ อาชีพต่าง ๆ

วิชาศีลธรรม แบ่ง เนื้อหาวิชาตามระดับชั้นเรียน กำหนดให้เรียนภาคพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชาติเจ้าของภาษา ในหัวข้อขนบธรรมเนียมประเพณี และชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน

วิชาภูมิศาสตร์ แบ่ง เนื้อหาวิชาตามระดับชั้นเรียน กำหนดให้เรียนภูมิศาสตร์กายภาพ ภูมิศาสตร์ภูมิภาค ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ทั้งของไทยและของประเทศ ในทวีปต่าง ๆ และให้มีการอ่านและเขียนแผนที่ประกอบ

วิชาประวัติศาสตร์ แบ่ง เนื้อหาวิชาออกเป็นระดับชั้นเรียน กำหนดให้เรียนประวัติศาสตร์ไทยในสมัยต่าง ๆ และประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้าน จนถึง เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1

เมื่อพิจารณาลักษณะเนื้อหาวิชาที่กำหนดในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับนี้ จะเห็นว่า ไม่แตกต่างจากหลักสูตรที่ผ่านมามากนัก สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือในวิชาศีลธรรม มีการกำหนดเนื้อหาให้เรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติอื่น ๆ โดยมีความมุ่งหมายให้เกิดความ

เข้าใจอันดีต่อกัน และในวิชาภูมิศาสตร์ได้กำหนดให้เรียนภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจทั้ง 3 ระดับชั้น เป็นหลักสูตรที่เน้นความสำคัญด้าน เศรษฐกิจของประเทศไทยและประเทศอื่นอย่างชัดเจน เป็นครั้งแรก แสดงให้เห็นว่าได้ขยายขอบเขตของเนื้อหาสาระให้กว้างขวางขึ้น เพื่อขยายโลกทัศน์ของผู้เรียนให้กว้าง อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และเกิดความคิดที่จะปรับปรุงประเทศของคนให้ดีขึ้น

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

สังคมศึกษา ก. เป็นวิชาบังคับสำหรับนักเรียนทุกแผนก ได้แก่ วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม โดยกำหนดอัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง มีเนื้อหาวิชาดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503: 127)

วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เรียน เรื่องโครงสร้างของสังคมไทย ทางโน้มของสังคมปัจจุบัน พัฒนาการในทางสังคม พัฒนาการในทางเศรษฐกิจ การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ หลักในทางศีลธรรม

วิชาภูมิศาสตร์ กำหนดให้เรียนภูมิศาสตร์ภูมิภาคของทวีปต่าง ๆ ในให้หัวข้อที่ตั้ง ขนาด ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากร อาชีพ ประชากร เมืองสำคัญ การคมนาคม ประกอบกับการอ่านและเขียนแผนที่

วิชาประวัติศาสตร์ กำหนดให้เรียนประวัติศาสตร์ไทย สมัยกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ และประวัติศาสตร์ทั่วไป เกี่ยวกับการจำแนกชาติพันธุ์ การปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาการในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สงครามโลกครั้งที่ 2 และองค์การสหประชาชาติ

สังคมศึกษา ข. ได้แก่วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่ใช้เสริมเนื้อเรื่อง ในสังคมศึกษา ก เป็นวิชาบังคับสำหรับแผนกศิลปะ และเป็นวิชาเลือกสำหรับแผนกทั่วไป กำหนดอัตราเวลาเรียนสัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง มีเนื้อหาวิชาดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2503: 128)

เมื่อพิจารณา เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาที่กำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมปลาย ตามหลักสูตร จะเห็นความทันสมัยของเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้เรียน เช่น กำหนดให้เรียนเรื่องโครงสร้างของสังคมไทย พัฒนาการในทางสังคมและทาง เศรษฐกิจ เพิ่ม เติม ในวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ในหมวดสังคมศึกษา ก. ซึ่งแต่เดิมจะเน้นในด้านการปกครองและพุทธประวัติ ตลอดจนหลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ สำหรับสังคมศึกษา ข. ให้เป็นเพียงวิชาบังคับของแผนกศิลปะเท่านั้น โดยมี เนื้อ เรื่อง เสริม เนื้อหาวิชาในหมวดสังคมศึกษา ก

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา เกี่ยวกับหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งชี้แจง เกี่ยวกับการใช้แบบเรียน สรุปได้ คือแบบเรียนบังคับใช้ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาใน ส่วนกลางให้เป็นอำนาจของอธิบดี กรม เจ้าสังกัด แต่สำหรับในส่วนภูมิภาคให้ศึกษาธิการจังหวัดกำหนดด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค ภาคศึกษานั้น ๆ ทั้งนี้โดยเลือกจากบัญชีหนังสือเรียนบังคับใช้ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2504: 2)

สำหรับหนังสือเรียนในหมวดสังคมศึกษาจะประกอบด้วย หนังสือเรียนบังคับใช้ หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออ้างอิง หนังสือคู่มือ คู่มือภาคผนวก (หน้า 184-195)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรฉบับนี้การใช้สื่อการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา จะต้องขยายวงกว้างขึ้นทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ สื่อการเรียนที่ใช้ประกอบการสอนอย่างแพร่หลาย ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ลูกโลก หุ่นจำลอง (Model) ลักษณะทางกายภาพของเปลือกโลก สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์ หนังสืออ่านประกอบเกี่ยวกับ เนื้อหาแบบเรียนและวัยของนักเรียน เพื่อช่วยใ้ในการสอนการเรียนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

กระบวนการเรียนการสอนสำหรับวิธีการสอนสังคมศึกษาในช่วงของการใช้หลักสูตร พ.ศ. 2503 นี้ ส่วนใหญ่มักจะเน้นถึงการสอนแบบหน่วย และแบบแก้ปัญหา มากกว่าวิธีสอนแบบอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็ได้มีการใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น

การทำงานกลุ่ม การค้นคว้า การรายงาน การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษานอกสถานที่ สถานการณ์จำลองบทบาทสมมุติ การใช้วิทยากร และกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีโอกาสฝึกหัดทักษะทางการคิด ค้นคว้าหาข้อมูล และการตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ตลอดจนการพัฒนาเจตคติไปพร้อม ๆ กัน การเรียนการสอนที่จะประสบความสำเร็จ

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการเรียนการสอน ตามหลักสูตร พ.ศ. 2503 ได้มีการวางระเบียบว่าด้วยการวัดผลทางการศึกษา สำหรับวิชาสังคมศึกษาได้กำหนดดังนี้ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2511: 1-3)

ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ก. ให้มีคะแนนงานระหว่างปี

ง. ให้จัดสอบปลายปี ตามแนวที่ระบุในหมวดนั้น ๆ

คะแนนงานระหว่างปี ให้คะแนนงานที่นักเรียนทำประจำวัน เช่นการถาม - ตอบบ่อย ๆ งานแผนที่ รายงาน ประมวลเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือกิจกรรมอื่นใด รวมทั้งผลของการทดสอบย่อย การสอบซ่อมประจำเดือน การสอบประจำภาค หรือการสอบกลางปี ฯลฯ อย่างน้อยวิชาละ 8 ครั้งต่อปี

การสอบปลายปี ให้มีข้อสอบ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 วิชาภูมิศาสตร์ ฉบับที่ 2 วิชาประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 3 วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม

ในการวัดผลการศึกษาที่กำหนดให้มีคะแนนคือ

วิชา - รายการ	คะแนนระหว่างปี	คะแนนปลายปี	คะแนนรวม
สังคมศึกษา (เวลาเรียน 4 ชั่วโมง)			
ภูมิศาสตร์	10	30	
ประวัติศาสตร์	10	30	
หน้าที่พลเมืองและศิลปกรรม	20	40	
รวม	40	100	140

การตัดสินผลการเรียนต้องได้คะแนนรวมทั้งสิ้นทุกหมวดวิชาร้อยละ 50 ขึ้นไป และได้คะแนนสำหรับหมวดตามเกณฑ์ขั้นต่ำที่โรงเรียนกำหนด 4 หมวดวิชาขึ้นไประหว่างร้อยละ 25 ถึง 35

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ให้โรงเรียนเป็นผู้จัดสอบ ให้มีการวัดผลทั้งจากรายงานระหว่างปี และจากการสอบปลายปี หมวดสังคมศึกษากำหนดคะแนนสำหรับการวัดผล ไว้ดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2506: 4-9)

	แผนกวิทยาศาสตร์		แผนกศิลปะ		แผนกทั่วไป	
	คะแนนระหว่างปี	คะแนนปลายปี	คะแนนระหว่างปี	คะแนนปลายปี	คะแนนระหว่างปี	คะแนนปลายปี
หมวด ก. ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์	15	45	15	45	15	45
หน้าที่พลเมือง-ศิลปกรรม	10	30	10	30	10	30
หมวด ข. ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์			15	55	15*	55*
	25	75	40	130		

หมายเหตุ วิชาที่มีเครื่องหมาย * คือวิชาที่ให้เลือกสอบ ความที่หลักสูตรกำหนดไว้

มัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือชั้นประโยค ให้กรมวิสามัญศึกษาเป็นผู้จัดสอบในนามกระทรวงศึกษาธิการ หมวดสังคมศึกษาได้กำหนดอัตราคะแนนเวลาสอบได้ดังนี้

	แผนกวิทยาศาสตร์		แผนกศิลปะ		แผนกทั่วไป	
	คะแนน	ชั่วโมง	คะแนน	ชั่วโมง	คะแนน	ชั่วโมง
หมวด ก. ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์	70	2	70	2	70	2
หน้าที่พลเมือง-ศีลธรรม	50	1	50	1	50	1
หมวด ข. ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์			70	2	70*	2
	120	3	190	5		

การตัดสินได้ - ตก เพื่อเลื่อนชั้นหรือเพื่อรับประกาศนียบัตร ให้ถือเกณฑ์ว่าผู้เข้าสอบ ต้องได้คะแนนรวมทั้งสิ้นตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไปและต้องได้คะแนนในวิชาบังคับร่วมคือ ภาษาไทย ก. ภาษาอังกฤษ ก. สังคมศึกษา ก. และคณิตศาสตร์ ก. แต่ละหมวดตั้งแต่ร้อยละ 25 ขึ้นไปจึงจะ ถือว่าเป็นผู้สอบได้

การสอนสังคมศึกษาคามหลักสูตร พ.ศ. 2518

เมื่อใช้หลักสูตร ปี พ.ศ. 2503 มาระยะหนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการ เพื่อวิเคราะห์หลักสูตรปี พ.ศ. 2503 พบว่า ยังมีข้อบกพร่องหลายประการ เพราะหลักสูตรกำหนดจุดมุ่งหมายไว้กว้างขวางมีลักษณะ เป็นสากลเกินไป มิได้ตั้งอยู่บนความเป็นจริง ที่เป็นลักษณะ เฉพาะของบ้านเมืองไทย ทั้งยังไม่ค่อยสอดคล้องกับสภาพ เศรษฐกิจและสังคมไทย ขาดความยืดหยุ่นคล่องตัว ไม่สัมพันธ์กับความต้องการของท้องถิ่น จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตร ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2518 (สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 2519 : 23)

จึงมีการเปลี่ยนแปลงจากหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2503 หลายหลายประการ ที่เห็นได้เด่นชัด คือ การเปลี่ยนจากเปิดเรียนปีละสามภาคเป็นปีละสองภาคเรียน ยกเลิกการแบ่งเป็นสายสามัญ และสายอาชีพ ยกเลิกการแบ่งเป็น แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกศิลปะ และแผนกทั่วไป และเปลี่ยนแปลงวิธีวัดผลใหม่ จากการตัดสินผลการเรียนว่าจบประโยค มัธยมศึกษา

คอนปลาย โดยการถือผลสอบครั้งสุดท้ายเพียงครั้งเดียว เป็นการตัดสินจากผลการเรียนของแต่ละรายวิชาที่เรียนเป็นแบบหน่วยกิต (กระทรวงศึกษาธิการ 2518: 6-18) โดยกำหนดให้เรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับ 12 หน่วยกิต และเรียนวิชาเลือกไม่เกิน 16 หน่วยกิต และเรียกชื่อวิชาเป็นรหัสวิชา ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518: 6-18)

รายวิชาบังคับในหมวดสังคมศึกษา บังคับ 12 หน่วยกิตคือ

- ส 401 สังคมศึกษา 1 (หน้าที่พลเมือง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์) มีค่า 3 หน่วยกิต
 ส 402 สังคมศึกษา 2 (หน้าที่พลเมือง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์) มีค่า 3 หน่วยกิต
 ส 503 สังคมศึกษา 3 (ศีลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทั่วไป) มีค่า 3 หน่วยกิต
 ส 504 สังคมศึกษา 4 (ศีลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์) มีค่า 3 หน่วยกิต

รายวิชาเลือกในหมวดสังคมศึกษา ไม่เกิน 7 หน่วยกิต คือ

- ส 011 ภูมิศาสตร์กายภาพ 1 มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 012 ภูมิศาสตร์กายภาพ 2 มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 013 อุดมนิยมวิทยา มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 014 แผนที่ มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 015 ธรรมีสัจธรรมวิทยา มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 021 ประวัติศาสตร์ทั่วไป 1 มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 022 ประวัติศาสตร์ทั่วไป 2 มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 031 ศาสนาสากล มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 032 ประชากรศึกษา มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 033 ลัทธิการเมือง มีค่า 2 หน่วยกิต
 ส 034 ปัญหาสังคมไทย มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 035 ปัญหาระหว่างประเทศ มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 036 โลกปัจจุบันและโลกอนาคต มีค่า 1 หน่วยกิต
 ส 041 ศิลปะการประชุม มีค่า 1 หน่วยกิต

รหัสวิชาที่ใช้ประกอบด้วยตัวอักษรและตัวเลขหมวดวิชาสังคมศึกษา คือ

1. ส หมายถึง สังคมศึกษา

2. หลักร้อยหรือตัวตัน หมายถึง ปีที่นักเรียนควรจะเรียนรายวิชานั้นโดยปกติ

ในระดับมัธยมศึกษา แต่ถ้าเป็นเลข 0 หมายความว่าเรียนเมื่อไรก็ได้

3. หลักสิบหรือตัวกลาง ถ้าเป็นเลข 0 หมายถึง กลุ่มวิชาบังคับ ถ้าเป็นเลขอื่น ๆ หมายถึงกลุ่มวิชาเลือกตามที่กำหนดไว้แต่ละกลุ่ม

4. หลักหน่วยหรือตัวท้าย หมายถึง ลำดับของรายวิชาในแต่ละกลุ่มวิชา ถ้ากลุ่มวิชาใดมีจำนวนรายวิชามากกว่า 9 รายวิชา รายวิชาในลำดับที่ถึงแค่สิบขึ้นไป มีตัวเลข 4 ตัว และมีเส้นใต้ตัวเลขของตัวท้ายกำกับไว้

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2518 นี้ จะแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นวิชาบังคับ วิชาเลือกพื้นฐาน และวิชาเลือกเสรี ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันดังนี้คือ

วิชาบังคับ หมายถึง วิชาที่หลักสูตรกำหนดไว้ต้องเรียนทุกโปรแกรม

วิชาเลือกพื้นฐาน หมายถึง วิชาหลักที่นักเรียนจะต้องมีความรู้และทักษะเพียงพอสำหรับศึกษาค้นคว้าหรือประกอบอาชีพความที่ใดตั้ง เป้าหมายไว้

วิชาเลือกเสรี หมายถึง วิชาที่จัดเพื่อสนองความสนใจและความถนัดของนักเรียน เพื่อเสริมและสัมพันธ์กับวิชาบังคับและวิชาเลือกพื้นฐาน หรือ เพื่อเป็นความรู้พิเศษในการสอบเข้าเรียนในบางสถาบัน สำหรับหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาปี พ.ศ. 2518 มีรายละเอียดความหัวข้อต่อไปนี้ คือ

วัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา

หมวดวิชาสังคมศึกษาคามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518 : 15-20)

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม

2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายวิเคราะห์ความเป็นมาในอดีต ปัจจุบัน ทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง ซึ่งชนแต่ละชาติได้สร้างสมกันมาตามประวัติศาสตร์ของชาตินั้น
3. เพื่อให้เข้าใจและมีเจตคติที่ดีในคุณค่าทางสังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และปฏิบัติคนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถอธิบายวิเคราะห์ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการผลิต การบริโภค และการอนุรักษ์ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม
5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิ หน้าที่ และความคิดเห็นของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล ตลอดจนให้รู้จักใช้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งพลเมืองแต่ละคนพึงมีต่อประเทศชาติของตน และต่อสังคมประชาธิปไตย
6. เพื่อให้รู้จักใช้เหตุผลเปรียบเทียบ และตัดสินใจในสภาพที่แท้จริงของสังคมปัจจุบัน และสามารถนำไปใช้อย่างมีเหตุผล

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาในหมวดวิชาสังคมศึกษา กำหนดให้ต้องเรียนวิชาบังคับสังคมศึกษา 3 หน่วยกิต ในแต่ละภาคเรียน จากรายวิชาต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2518: 21-24)

ส 401 สังคมศึกษา .1 3-0-3

หน้าที่พลเมือง (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

โครงสร้างของสังคมไทย แนวโน้มของสังคมปัจจุบัน วัฒนธรรมในสังคมไทย สถาบันที่สำคัญในสังคม มนุษย์สัมพันธ์

ภูมิศาสตร์ (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ทวีปเอเชีย (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออก เอเชียใต้ เอเชียตะวันออก)

ประวัติศาสตร์ไทย (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีจนถึงปัจจุบัน ในแง่ของการปกครองและเศรษฐกิจ การศึกษา

ส 402 สังคมศึกษา 2

3-0-3

หน้าที่พลเมือง (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

การพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ เน้นในเรื่องอำนาจอธิปไตย พระมหากษัตริย์ สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง

ภูมิศาสตร์ (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ทวีปยุโรป (ยุโรปเหนือ ยุโรปตะวันตก ยุโรปใต้ ยุโรปกลาง)

ประวัติศาสตร์ไทย (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีถึงปัจจุบัน ในแง่ของศาสนา วัฒนธรรม ศิลปกรรม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ส 503 สังคมศึกษา 3

3-0-3

ศีลธรรม (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

พุทธประวัติตั้งแต่ปฐมโพธิกาล มัชฌิมกาล จนถึงปัจฉิมกาล พิธีอาราธนาพิธีทำบุญประจำปี พิธีทำบุญตามกำลังศรัทธา พิธีศพ

ภูมิศาสตร์ (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ทวีปอเมริกาเหนือ ทวีปอเมริกาใต้

ประวัติศาสตร์ทั่วไป (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ความหมายของประวัติศาสตร์ มนุษย์และการจำแนกชาติพันธุ์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางวิชาการ นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19

ส 504 สังคมศึกษา 4

3-0-3

ศิลปกรรม (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

มงคลในพระพุทธศาสนา อย่างน้อยต้องเรียนมงคลข้อ 8,9,10,11,12,
13,14,16,18,20,24,25,27,28,29,30,35,37

ภูมิศาสตร์ (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

ทวีปแอฟริกา ออสเตรเลีย - นิวซีแลนด์

ประวัติศาสตร์ทั่วไป (1 คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน)

สงครามโลกครั้งที่สอง องค์การสหประชาชาติ

หมายเหตุ : กลุ่มตัวอย่างทางขวามือ (บรรทัดเดียวกับรหัสวิชา) คือรหัสคาบเวลา
เรียนและหน่วยกิต

ตัวเลขตัวต้น หมายถึง จำนวนคาบเรียนภาคทฤษฎี

ตัวเลขตัวกลาง หมายถึง จำนวนคาบเรียนคาบปฏิบัติ

ตัวเลขตัวท้าย หมายถึง ค่าหน่วยกิต

หนังสือ เรียบวิชาสังคมศึกษา

หนังสือ เรียบวิชาสังคมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ทั้งหนังสือเรียนของ
กรมวิชาการและหนังสือเรียนของ เอกชนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ (กระทรวงศึกษาธิการ :
7-9 ภาคผนวก - หน้า)

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย
พ.ศ. 2518 โดยทั่วไปไม่เห็นความแตกต่างจากหลักสูตรฉบับเดิมมากนัก แต่จะมีการแนะนำให้
นำสไลด์ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์จากสำนักต่างประเทศ หรือหน่วยงานเอกชนที่เหมาะสมเนื้อหาวิชา
มาใช้ประกอบการเรียนการสอนมากขึ้น มีการให้แหล่งชุมชนเพื่อการเรียนการสอนอย่างกว้างขวาง
นับได้ว่าเป็นการนำประสบการณ์และเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการศึกษามากยิ่งขึ้น

กระบวนการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษา

การสอนสังคมศึกษาในช่วงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518 ได้มีการนำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ คือ วิธีการสอนที่เรียกว่า การสืบสอบ Inquiry Method การค้นพบ Discovery Method ซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ เพราะถือว่าวิธีการที่กล่าวข้างต้นเป็นวิธีการศึกษาข้อเท็จจริง และการแสวงหาข้อเท็จจริงที่ได้ผลที่สุดคือการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งได้มาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงเชื่อกันว่าการใช้วิธีสอนแบบสืบสอบ Inquiry ที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางอย่างมีระบบระเบียบ เป็นวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด (กระทรวงศึกษาธิการ 2519: 134) กระบวนการเรียนการสอนในระยะนี้จึง มีลักษณะให้นักเรียนฝึกทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ครูเปรียบบทบาทจากผู้นำความรู้มาถ่ายทอดให้เป็น ผู้แนะแนวทางการเรียนโดยให้ผู้เรียนช่วยตนเองมากขึ้น

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการเรียนการสอน ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรนี้ ได้กำหนดวิธีประเมินผลการเรียนด้วยระบบหน่วยกิตหรือการให้ระดับคะแนนเป็นรายวิชา โดยกำหนดให้เป็นตัวเลขดังต่อไปนี้

- 4 หมายถึง ผลการเรียนดีมาก
- 3 หมายถึง ผลการเรียนดี
- 2 หมายถึง ผลการเรียนค่อนข้างดี
- 1 หมายถึง ผลการเรียนพอใช้
- 0 หมายถึง ผลการเรียนตก

เมื่อหลักสูตรกำหนดให้มีรายวิชาเพิ่มมากขึ้น การวางระเบียบการประเมินผลจึงเปลี่ยนแปลงไปจากแบบร้อยละหรือเปอร์เซ็นต์ เป็นแบบให้ระดับคะแนนรายวิชา โดยกำหนดให้เป็นตัวเลข รายวิชาใดที่ได้ระดับคะแนนตั้งแต่ "1" ขึ้นไปถือว่า "ได้" และให้นับจำนวนหน่วยกิตที่ได้ของรายวิชานั้น เป็นหน่วยกิตสะสม ซึ่งเป็นการปรับปรุงรูปแบบการประเมินผล

ให้สอดคล้องกับการประเมินผลในระดับอุดมศึกษานั้นเอง ทั้งยังทำให้แต่ละวิชามีความสำคัญเท่ากันด้วย

ส่วนการประเมินผล พัฒนาการทางพฤติกรรมและเจตคติของนักเรียนไม่ได้กำหนดไว้แน่ชัด ในหลักสูตรนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้สอนจะเห็นเหมาะสมประการใด และโรงเรียนแต่ละแห่งกำหนดปรัชญาหรือหลักการของโรงเรียนไว้เช่นไร เป็นสำคัญ

การสอนสังคมศึกษาคตามหลักสูตร พ.ศ. 2520

ในปี พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่ง เรื่องให้ใช้หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 แทนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2503 โดยอ้างเหตุผลว่าเพื่ออนุมัติให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยและเพื่ออบรมเยาวชนไทยให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติและวัฒนธรรม อันจำเป็นต่อการประกอบอาชีพ การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และการดำรงชีวิตในสังคม ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: หน้าคำนำ) หลักสูตรนี้ใช้เพียงปีเดียว ในปีต่อไปได้มีการประกาศใช้หลักสูตรใหม่อีก ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งของประเทศไทย โดยกำหนดตามหัวข้อต่อไปนี้

วัตถุประสงค์หมวดวิชาสังคมศึกษา

หมวดวิชาสังคมศึกษาคตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2520 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของหมวดวิชาไว้ชัดเจน ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 1)

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงปลอดภัยของสถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. เพื่อให้มีความรักชาติไทยมีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซาบซึ้งในผลงานอันดีเด่นของคนไทย และรู้จักธำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราช เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของชาติไทย ตลอดจนนิยมและใช้ผลิตผลของคนไทย

3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณธรรมประจำใจในการดำรงชีวิต และคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย

4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความสามารถและทักษะในการพัฒนา สร้างสรรค์ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และคุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญ

5. เพื่อสร้างเสริมบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน ในสังคมภายในประเทศและในโลก

นอกจากจะกำหนดจุดประสงค์รวมของหมวดวิชาสังคมศึกษาแล้ว ยังได้กำหนดจุดประสงค์รายวิชาอีกด้วย

เนื้อหาหมวดวิชาสังคมศึกษา

หมวดวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2520 ได้แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ วิชาภูมิศาสตร์ ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ วิชาประวัติศาสตร์ใช้เวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกันและให้จัดสอนเป็นหน่วย ใช้เวลาเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยกำหนดเนื้อหาแบบเรียน ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: 13-17)

วิชาภูมิศาสตร์ แบ่งเนื้อหาออกเป็นระดับชั้น กำหนดให้เรียนดังนี้

ม.ศ. 1 : จังหวัดของข้าพเจ้า ภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ประเทศไทย

ม.ศ. 2 : ประเทศไทย ตามหัวข้อต่อไปนี้ การค้าและเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ในหัวข้อ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เศรษฐกิจ ทรัพยากร อาชีพ การปกครอง ประชากร ความสัมพันธ์กับไทย การอ่านและเขียนแผนที่

ม.ศ. 3 : ประเทศไทย ในหัวข้อ การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม การเกษตรและการชลประทาน ภาวะแรงงาน ทวีปและประเทศต่าง ๆ การอ่านและเขียนแผนที่

วิชาประวัติศาสตร์ แบ่งเนื้อหาออกเป็นระดับชั้น กำหนดให้เรียนดังนี้

- ม.ศ. 1 : เรียนเกี่ยวกับอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรสุโขทัย ประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้าน
- ม.ศ. 2 : ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ประวัติศาสตร์ จีน ญี่ปุ่น อินเดีย
- ม.ศ. 3 : ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

วิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมจัดเป็นหน่วยการสอนรวม 9 หน่วย เหมือนกันทั้ง 3 ระดับชั้น แต่เนื้อหาในแต่ละระดับชั้นจะกว้างขึ้น ได้แก่ หน่วยประชาธิปไตย หน่วยบทบาท และหน้าที่ของเรา หน่วยพระมหากษัตริย์ หน่วยชาติ หน่วยศาสนา หน่วยวัฒนธรรม หน่วยสหกรณ์ และการปฏิรูปที่ดิน หน่วยการศึกษา เพื่องานอาชีพ หน่วยความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย

หนังสือเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 ใช้เพียงปีเดียว ทางกระทรวงจึงพยายามให้ใช้แบบเรียนและหนังสือที่มีอยู่เดิมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเนื้อหาที่เพิ่มขึ้นใหม่ ถึงแม้ว่าบางตอนจะไม่มีอยู่ในแบบเรียนของกรมวิชาการ แต่ก็ไม่มีอยู่ในแบบเรียนที่เอกชนจัดพิมพ์

สำหรับวิชาภูมิศาสตร์ ชั้น ม.ศ. 1 ในหัวข้อเรื่องจังหวัดของข้าพเจ้าศึกษาธิการเขตของแต่ละภาคการศึกษาได้มีการประชุมสัมมนาครูผู้สอนหมวดวิชาสังคมศึกษาให้จัดทำเนื้อหาหลักสูตรสำหรับสอนนักเรียนในแต่ละจังหวัดด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ 2520: คำนำ)

สื่อการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษา

ส่วนมากไม่ค่อยแตกต่างจากหลักสูตรที่ผ่านมามากนัก แต่จากเนื้อหาวิชาที่กำหนดให้สอนเกี่ยวกับจังหวัดของข้าพเจ้า จึงมีการใช้แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ท่องเที่ยวภายในจังหวัด เป็นสื่อการเรียนการสอนด้วย ตลอดจนแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญของจังหวัดที่มีผลต่อด้านเศรษฐกิจของจังหวัดนั้น ๆ ด้วย

กระบวนการการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกหนังสือคู่มือหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2520 ในรายวิชาต่าง ๆ ของหมวด ซึ่งได้เสนอแนะวิธีการสอนวิชาประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ยกเว้นสำหรับรายวิชาภูมิศาสตร์ไม่ได้เสนอแนะไว้ เข้าใจว่าให้สอนด้วยวิธีการต่าง ๆ เหมือนหลักสูตรที่ผ่าน ๆ มาตามความเหมาะสมของเนื้อหาวิชา โดยเฉพาะเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับจังหวัดของข้าพเจ้าผู้สอนสามารถสอนให้นักเรียน มีประสบการณ์ตรงโดยการนำนักเรียนไปทัศนศึกษาจากแหล่งผลิตสินค้าท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติของจังหวัด เพื่อให้นักเรียนเกิดความรัก ความภูมิใจ ในท้องถิ่นคน คิดหาวิธีสืบทอดอาชีพท้องถิ่น ตลอดจนรักษาแหล่งศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ

การประเมินผลหมวดวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลหมวดวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2520 ได้เสนอแนะไว้ว่า ควรมีการประเมินผลทั้งภาคกิจกรรมและภาคความรู้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 20)

1. ภาคกิจกรรม ดูจากความสนใจในบทเรียน การตอบคำถาม การศึกษาค้นคว้า เป็นรายบุคคล เขียนรายงาน แบ่งกลุ่มค้นคว้าความหัวข้อที่สนใจ รวบรวมรูปภาพ ศิลปวัตถุ จัดทำแผนผัง แผนภูมิ หุ่นจำลอง สถานที่สำคัญ จัดแสดงนิทรรศการ ฯลฯ
2. ภาคความรู้ โดยการทดสอบย่อย
3. นำผลของการประเมินผลภาคกิจกรรมและภาคความรู้มารวมกันตามสัดส่วนที่ผู้สอนกำหนดให้
4. นำผลรวมในข้อ 3 ไปรวมกับการประเมินผลรวมปลายปีหรือปลายภาค เป็นครั้งสุดท้าย

สำหรับเกณฑ์การตัดสินผลการเรียนยังคงคิดคะแนนเป็นแบบเปอร์เซ็นต์ ถ้าได้คะแนนรวมทุกวิชาเกิน 50 เปอร์เซ็นต์ ก็ถือว่าสอบได้ ตามหลักสูตรนี้ยังไม่ได้้นำการประเมินผลแบบให้ เป็นระดับคะแนนมาใช้ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

การสอนสังคมศึกษาคามหลักสูตร พ.ศ. 2521

ความจริงที่ยอมรับกันในปัจจุบันอย่างหนึ่งคือ ประชาชนต้องการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา ระบบการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาจึงจำเป็นต้อง เปิดกว้างและให้โอกาสทุกคนเรียนได้ให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และระดับความสามารถ กระทรวงศึกษาธิการเห็นความจำเป็นที่จะตอบสนองความต้องการดังกล่าวข้างต้น จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายพุทธศักราช 2503

ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 กำหนดระบบโรงเรียนใหม่ ให้จัดประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษา 6 ปี แบ่งเป็นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี และให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นมา (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 1)

ในส่วนที่เกี่ยวกับมัธยมศึกษา แผนนโยบายของรัฐบาลในแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 ได้ระบุไว้ว่า "มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาการและวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจ และความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม" คณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับหลักสูตร จึงได้กำหนดโครงสร้างและจุดประสงค์ของหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับแผนนโยบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าในโครงสร้างของหลักสูตรใหม่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจ การจัดกลุ่มวิชา ก็จัดให้สอดคล้องกับความคิดที่จะให้การศึกษาเป็นไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้เรียนให้มากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มสังคมศึกษาได้รวมวิชาต่าง ๆ ไว้ถึง 7 สาขาด้วยกัน ประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้ 1. ภูมิศาสตร์ 2. ประวัติศาสตร์ 3. หน้าที่พลเมือง 4. ศิลปกรรม 5. สังคมวิทยา 6. ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม 7. เศรษฐศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 62)

ทั้ง 7 วิชาในกลุ่มวิชาบังคับได้เขียนรวมไว้ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง "เพื่อนบ้านของเรา" และชั้น

มัธยมศึกษา ปีที่ 3 เรื่อง “โลกของเรา” เพื่อให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาไกลตัวตามลำดับ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และมีความเข้าใจพื้นฐานในวิชาสังคมศึกษาได้ดีและแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

วิชาบังคับ

มัธยมศึกษาปีที่ 1	ส 101 ประเทศของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
	ส 102 ประเทศของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
มัธยมศึกษาปีที่ 2	ส 203 เพื่อนบ้านของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
	ส 204 เพื่อนบ้านของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
มัธยมศึกษาปีที่ 3	ส 305 โลกของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้
	ส 306 โลกของเรา	5 คาบ/สัปดาห์/ภาค	2.5 หน่วยการเรียนรู้

วิชาเลือก

วิชาเลือกสังคมศึกษา กำหนดให้เรียนรายวิชาละ 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค ให้เลือกเรียนไม่เกิน 4 รายวิชา ตามความสนใจและความสามารถที่โรงเรียนจะจัดได้ และควรคำนึงถึงการศึกษาต่อของนักเรียนประกอบด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: 73)

ให้เลือกเรียนรายวิชาต่อไปนี้

ส 011	สังคมและวัฒนธรรมไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 012	เอกภาพ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 013	บูรอ่าน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 014	ศาสนานับญาติ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 015	จริยธรรม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 016	ศาสนประวัติ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 021	ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 031	เศรษฐศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

ส 041	กฎหมายในชีวิตประจำวัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 051	การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 061	ประชากรศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 071	ภูมิศาสตร์เบื้องต้น	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 081	ประวัติศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

หมายเหตุ รายวิชา ส 012 - ส 016 เป็นวิชาอิสลามศึกษา โรงเรียนจะจัดสอนวิชาใดก่อน - หลัง ก็ได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมของโรงเรียน

เนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตรงกับสติปัญญาความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ดังนั้นในการจัดแผนการเรียนตามหลักสูตรใหม่จึงให้นักเรียนได้ตัดสินใจเลือกแผนการเรียนด้วยตัวเอง และเป็นไปตามความพร้อมของโรงเรียนด้วย โดยกำหนดให้วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับ 15 หน่วยการเรียนรู้ และวิชาเลือกไม่เกิน 4 หน่วยการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังหัวข้อต่อไปนี้

วัตถุประสงค์วิชาสังคมศึกษา :

หมวดวิชาสังคมศึกษาคตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2521 : 3)

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. เพื่อให้มีความรักชาติ มีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ในผลงานอันดีเด่นของคนไทย รู้จักอารยธรรม วัฒนธรรม และรู้จักรักษาแบบอย่างวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ที่ดั่งงามของชาติ
3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานในการพัฒนาสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยอาศัยคุณธรรมและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญ

5. เพื่อเสริมสร้างบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศและในประชาคมของโลก

6. เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของคน ตลอดจนเห็นคุณค่า มีความรับผิดชอบ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

นอกจากกำหนดวัตถุประสงค์หมวดวิชาแล้ว ยังได้กำหนดวัตถุประสงค์รายวิชาไว้ด้วย ทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

สำหรับเนื้อหาหมวดวิชาสังคมศึกษาจะมีรายวิชาต่าง ๆ ให้เลือกเรียนมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะโลกปัจจุบันมีสิ่งจำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้น และวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาบังคับสำคัญของหลักสูตรใหม่ที่มีถึง 15 หน่วยการเรียนรู้ นักเรียนจะไม่สามารถจบหลักสูตรนี้ได้ถ้าไม่ผ่านวิชาบังคับสังคมศึกษา ดูภาคผนวก (หน้า 196-203)

หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา

หนังสือเรียน ได้มีการกำหนดหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษารายวิชาบังคับและวิชาเลือกทั้งของกรมวิชาการ และแบบเรียนของสำนักพิมพ์เอกชนที่กระทรวงศึกษาธิการได้อนุญาตให้ใช้สอนในโรงเรียน (ดูภาคผนวก) รายชื่อหนังสือเรียนที่กระทรวงเสนอแนะนี้ โรงเรียนต่าง ๆ อาจเลือกใช้ตามความเหมาะสม

สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

สื่อการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษาคตามที่ หลักสูตร พ.ศ. 2521 ได้แนะนำไว้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2524: 28)

1. หนังสือเรียนเรื่องประเทศของเรา หนังสือเรียนเล่มนี้ใช้สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยตั้งแต่ความเป็นมาของชาติไทย ลักษณะภูมิศาสตร์ ลักษณะสังคมไทย ความเชื่อถือ และศาสนา ปัญหาต่าง ๆ ที่ชาติไทยกำลังประสบ

2. หนังสือเรียนเรื่องเพื่อนบ้านของเรา หนังสือเรียนเล่มนี้ใช้สำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เนื้อหาจะเน้นเรื่องราวของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยให้สัมพันธ์กับประเทศไทย การก่อตั้งสมาคมอาเซียน ปัญหาต่าง ๆ ที่ประเทศในเอเชีย กำลังประสบ

3. หนังสือคู่มือการสอน เป็นหนังสือคู่มือสำหรับครูผู้สอนประกอบด้วย จุดประสงค์ ของการสอนแต่ละบท ข้อเสนอแนะในการสอน การใช้เกมส์ต่าง ๆ ประกอบการสอน เช่น เกมส์สมมุติ (Simulation Game) การเล่นบทบาท (Role Playing) เกมส์ยี่สิบคำถาม เป็นต้น นอกจากนี้แล้วในหนังสือคู่มือครูการสอนจะแนะนำหนังสืออ่านเพิ่มเติมไว้อีกด้วย

4. สื่อการเรียนประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ (Audiovisual Aids) สังคมศึกษา ต้องการสื่อการเรียนประเภทนี้มาก สิ่งที่ขาดมิได้คือแผนที่ทั้งทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ของส่วนต่าง ๆ ของโลก สิ่งที่โรงเรียนควรมีอันดับต่อไปตามสำคัญคือ โปรเจคเตอร์สำหรับ ฉายสไลด์ และฟิล์มสกริป Overheadprojector, Opaque projector และเครื่อง ฉายภาพยนตร์

5. หนังสืออ่านประกอบ โรงเรียนควรจัดหาหนังสืออ่านประกอบทางสังคมศึกษา ไว้ในห้องสมุดให้มาก ๆ เพราะนักเรียนจะได้รู้จักการเปรียบเทียบ หาข้อสมมุติฐานและ ข้อสรุปได้จากหลักฐานที่นักเรียนอ่าน ทั้งยังฝึกหัดให้นักเรียนคิดวิพากษ์วิจารณ์ด้วย ตัวอย่าง หนังสืออ่านประกอบที่ควรมีในห้องสมุด เช่น บทนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยา คำรงราชานุภาพ ชิวประวัติบุคคลสำคัญต่าง ๆ ของโลกของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จุลจักรพงษ์ นวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ของ ว.ณ. ประมวลมารค หนังสือเกี่ยวกับการเดินทาง ท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นต้น

6. คู่มือครู กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำคู่มือครูสำหรับให้ครูใช้เป็นแนวทางเกี่ยวกับ คำแนะนำขั้นตอนในด้านการเรียนการสอน นอกจากนี้ สำนักพิมพ์เอกชนก็ได้จัดทำคู่มือครูประกอบการ เรียนวิชาต่าง ๆ ที่ทางสำนักพิมพ์จัดจำหน่ายด้วย

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษา หนังสือแนวการใช้หลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521 กระทรวงศึกษาธิการได้ให้คำชี้แจงไว้ดังนี้ (กระทรวง ศึกษาธิการ 2524: 29)

“หนังสือ เรียนวิชาสังคมศึกษาคามหลักสูตรใหม่พยายามจะ เขียนในลักษณะบูรณาการ แต่ยังไม่สมบูรณ์อย่างที่ประเทศตะวันตกทำ นั่นไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะความรู้ในลักษณะบูรณาการ จะได้ผลมากที่สุดอยู่ที่การถ่ายทอดหรือวิธีสอนเป็นสำคัญ ครูไม่จำเป็นจะต้องสอน เรียงลำดับ เนื้อหาตามที่มีอยู่ในหนังสือ แต่อาจจะหยิบยกคอนไดคอนหนึ่งขึ้นมาสอนก็ได้ ตัวอย่างเช่น ในชั้น ม.1 ครูอาจจะสอนลักษณะสังคมไทยก่อนว่าสภาพปัจจุบันสังคมไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร ทั้งนี้มีมูลเหตุจากอะไรที่ทำให้สังคมไทย เปลี่ยนไปจากเดิม แล้วถึงจะย้อนกลับไปหารากคือความเป็นมาแต่โบราณของสังคมไทย และลักษณะภูมิศาสตร์ ฯลฯ นอกจากนี้แล้วครูควรสอน โดยโยงวิชาต่าง ๆ ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาเข้าด้วยกัน เช่น ถ้าจะสอน เรื่องมลภาวะของแม่น้ำเจ้าพระยา ครูก็ควรสอนสภาพภูมิศาสตร์ของแม่น้ำเจ้าพระยา และความสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยาในอดีตด้วย ไม่ใช่ว่าถ้าจะสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้ว เลยละทิ้งศาสตร์ทางสังคม วิทยาศาสตร์อื่น ๆ หมด”

นอกจากนี้ เพื่อให้บรรลุถึงหลักการดังกล่าว ครูจึงควรศึกษาคู่มือครูอย่างละเอียด เพราะในคู่มือครูจะแนะแนวทาง/ลำดับ/ขั้นตอนของการสอนในแต่ละบทไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งบอกวิธีเล่นเกมส์ต่าง ๆ ไว้ด้วย นอกจากนี้ยังแนะนำหนังสืออุเทศกซึ่งครูสามารถจะไปหาความรู้เพิ่มเติมประกอบการสอนให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ครูควร ะลึกไว้เสมอว่า คู่มือครูที่กรมวิชาการจัดทำนั้น เป็นเพียงการแนะแนวทางให้แก่ครูที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการสอนวิชาสังคมศึกษาแบบบูรณาการ เมื่อใดที่ครูมีความชำนาญและประสบการณ์มากในการสอนวิชาสังคมศึกษาแบบบูรณาการ เมื่อใดที่ครูมีความชำนาญและประสบการณ์มาก แล้วอาจคิดปรับปรุงหาวิธีการสอนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมคัวนักเรียน และความชอบของครูได้ ไม่จำเป็นต้องทำตามคู่มือครูดังกล่าวทุกประการ

เกี่ยวกับวิธีการสอนนี้ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลง เนื้อหาหลักสูตรในลักษณะการ หลอมเนื้อหาวิชาในหมวดวิชาเดียวกันเข้าด้วยกัน แทนการเรียนแบบรายวิชาเช่นหลักสูตรที่ผ่านมา จึงได้นำวิธีการสอนแบบบูรณาการเข้ามาใช้ในหลักสูตรใหม่นี้ และพยายามให้นักเรียน มีบทบาทในการเรียนการสอนมากขึ้น โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แทรกเข้าไปในเนื้อหา มทเรียน

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการเรียนการสอน ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ได้กำหนดวิธีการประเมินผลตนเองเดียวกับหลักสูตรสังคมศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2518

วิธีการวัดผลมีสิ่งที่แตกต่างกันไปจากเดิมหลายประการ ที่สำคัญได้แก่การวัดผลตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ประเมินผลงาน และการทดสอบย่อยระหว่างภาคเรียน แล้วนำผลมารวมกับผลการสอบปลายภาค ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่ครอบคลุมมากขึ้น และมีโอกาสได้ปรับพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนในระหว่างภาคเรียนด้วย การตัดสินผลให้เป็นระดับคะแนนคล้ายกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 คือระดับคะแนนที่ได้ตั้งแต่ 1 ขึ้นไป ถือเป็นหน่วยการเรียนสะสม นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สอบแก้ตัว ถ้าไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินผลในรายวิชาต่าง ๆ โดยไม่ต้องเรียนซ้ำชั้นในกรณีที่นักเรียนไม่สามารถสอบทุกรายวิชาให้ได้คะแนนรวมเกิน 50 เปอร์เซ็นต์ ตามหลักสูตรเก่า

การสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2524

เพื่ออนุวัติให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศว่า จะบังคับใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2524 เป็นต้นไป โดยเริ่มในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และจะใช้ครบหลักสูตรในปีการศึกษา 2526 (ม.4 - ม.6) แทนหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 (กระทรวงศึกษาธิการ 2524: หน้าคำนำ)

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราชฉบับนี้ ได้กำหนดให้หลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้ 1. ภูมิศาสตร์ 2. ประวัติศาสตร์ 3. รัฐศาสตร์ 4. จริยธรรม 5. สังคมศึกษา 6. เศรษฐศาสตร์ 7. กฎหมาย 8. ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อม เนื้อหาวิชาทั้ง 8 รายวิชานี้จะหลอมรวมกันอยู่ในหลักสูตรวิชาบังคับหมวดวิชาสังคมศึกษา

โครงสร้างของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชาบังคับ 56 รายวิชา
วิชาเลือก 26 รายวิชา คือ (กระทรวงศึกษาธิการ 2524: 9)

วิชาบังคับ

มัธยมศึกษาปีที่ 4

ส 401 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 402 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

มัธยมศึกษาปีที่ 5

ส 503 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 504 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

มัธยมศึกษาปีที่ 6

ส 605 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 606 สังคมศึกษา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

วิชาเลือก

ส 011 ภูมิศาสตร์	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 012 ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 013 ภูมิศาสตร์การเกษตร	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 014 การสำรวจท้องถิ่นเชิงภูมิศาสตร์	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 015 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเมือง	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 021 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 022 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 023 เอเชียใต้ในปัจจุบัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 024 ยุโรปสมัยใหม่	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 025 ประวัติศาสตร์รัสเซีย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

ส 026	ประวัติศาสตร์อเมริกา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 027	ประวัตินักคิดที่สำคัญของโลก	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 028	ประวัตินักวิทยาศาสตร์และนักประดิษฐ์ที่สำคัญของโลก	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 029	วิวัฒนาการการคมนาคมขนส่งและสื่อสาร	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส0210	ประวัตินักคิดและวัฒนธรรมไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส0211	เหตุการณ์ปัจจุบัน	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 031	การปกครองของไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 032	การปกครองท้องถิ่นของไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 041	พุทธศาสนาในประเทศไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 042	พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 051	มนุษย์กับสังคม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 061	รายได้ประชาชาติ	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 062	การเงิน การคลังและการธนาคาร	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 071	กฎหมายที่ประชาชนควรรู้	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 081	ผลงานกับสิ่งแวดล้อม	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 082	ประชากรกับคุณภาพชีวิต	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

วิชาบังคับ เป็นวิชาที่กำหนดให้เรียนในทุกแผนการเรียน สำหรับวิชาเลือก จะแบ่งเป็น วิชาเลือกตามแผนการเรียน ให้เลือกจากหมวดวิชาต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผนการเรียน และ วิชาเลือกเสรี ให้เลือกเพิ่มเติมเพื่อเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียนหรือเพื่อสนองความสนใจพิเศษ โดยเลือกจากรายวิชาในหมวดวิชาต่าง ๆ เช่นกัน

นอกจากนี้ในปีการศึกษา 2527 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมรายวิชา พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ดังต่อไปนี้

ส 048	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน
ส 049	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน
ส 0410	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน
ส 0411	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน
ส 0412	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน
ส 0413	พระพุทธศาสนา	1	คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5	หน่วยการเรียน

เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จึงให้โรงเรียนจัดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนได้เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ที่เพิ่มเติมนี้ ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี ทั้งหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในการจัดให้นักเรียนเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนาดังกล่าวนี้โรงเรียนอาจจัดเข้าไว้ในกลุ่มวิชาเลือก ความแผนการเรียนหรือวิชาเลือกเสรีโดยให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษานั้น ๆ

วัตถุประสงค์หมวดวิชาสังคมศึกษา

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของการทำงานที่สุจริต และสามารถทำงานเป็นหมู่คณะ
3. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย และความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของลักษณะทางกายภาพที่มีต่อการดำรงชีพของประชากร
5. เพื่อให้รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตนในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และศาสนา

6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ และของโลกปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้ง ด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

ส่วนการเรียนการสอนแต่ละบทเรียนนั้น ให้ครูกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ที่ครูต้องการให้นักเรียนมีพัฒนาการให้ชัดเจนด้วย

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตร พ.ศ. 2524 มีขอบเขตเนื้อหาวิชากว้างขวางมากขึ้น เพราะประกอบด้วยวิชาบังคับ 6 วิชา และวิชาเลือกถึง 26 วิชา วิชาบังคับของหมวดวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายนี้ ประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ถึง 8 วิชารวมเข้าด้วยกัน คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อม แล้วนำมาประสมประสานเป็นรายวิชาใหม่ 6 รายวิชา ได้แก่ ส.401 ส.4.2 ส.503 ส.504 ส.605 ส.606 ซึ่งกำหนดให้เรียนภายใน 6 ภาคการศึกษา แต่สำหรับเนื้อหาวิชาเลือกในหมวดวิชาสังคมศึกษายังคงมีลักษณะแยกสอนเป็นรายวิชา ซึ่งนักเรียนจะเลือกวิชาใดก็ได้ตามความสนใจ ในระหว่างรายวิชาที่กระทรวงศึกษาธิการให้รายชื่อเสนอแนะไว้ 26 รายวิชา

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการยังได้เสนอแนะให้ใช้แหล่งวิทยาการของชุมชนเพื่อการเรียนการสอนด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

หนังสือเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้มีประกาศรายชื่อหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ทั้งที่กระทรวงจัดพิมพ์ขึ้น และที่เอกชนพิมพ์ขึ้นโดยได้รับการอนุมัติจากกระทรวงให้ใช้สอนในโรงเรียนได้แจกจ่ายไปตามโรงเรียน พร้อมทั้งได้มีคำสั่งให้โรงเรียนใช้แนวปฏิบัติในการเลือกใช้นักเรียนที่กระทรวงกำหนดให้ดังต่อไปนี้

1. ให้โรงเรียนพิจารณา กำหนดหนังสือเรียนสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้ ด้วยความเห็นชอบของคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งโรงเรียนสังกัดอยู่
2. ในการกำหนดหนังสือเรียนดังกล่าว ตามข้อ 1 จะต้องเลือกหนังสือจากบัญชี หนังสือเรียนและสื่อการเรียนอื่น ๆ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ซึ่ง กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนแล้ว และบัญชีหนังสือเรียนและสื่อการเรียน อื่น ๆ ที่ได้รับอนุญาตซึ่งกระทรวงศึกษาธิการประกาศเพิ่มเติมเป็นคราว ๆ ไป ทั้งนี้ ต้องไม่เกิน จำนวนที่ระบุไว้ในรายชื่อหนังสือของกลุ่มวิชานั้น ๆ
3. ให้โรงเรียนรับดำเนินการให้เสร็จเรียบร้อยโดยเร็ว และส่งรายชื่อหนังสือ เรียน และสื่อการเรียนที่คณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนพิจารณาเห็นชอบโรงเรียนใช้ เพื่อให้กรมวิชาการทราบ ภายในเดือนมีนาคม ตั้งแต่ปีการศึกษา 2528 เป็นต้นไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถึงแม้กระทรวงศึกษาธิการจะเปิดโอกาสให้โรงเรียนเลือกใช้ หนังสือได้ แต่กระทรวงก็ยังคงควบคุมมาตรฐานการใช้หนังสือเรียนโดยให้กรมวิชาการรับ ผิดชอบ สำหรับบัญชีหนังสือเรียนหมวดวิชาสังคมศึกษา ตามที่หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 กำหนดไว้ปรากฏอยู่ในภาคผนวก (หน้า 203-220)

สื่อการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษา

ในปัจจุบัน ปรากฏว่ามีบริษัทเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตสื่อการเรียนการสอน ได้ทำการผลิตสื่อการเรียนการสอนหมวดวิชาสังคมศึกษาสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอน เพิ่มขึ้นใหม่ ๆ ตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ หรือปรับปรุงให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นจากเดิม ซึ่งมีลูกโลกและแผนที่ประเภทต่าง ๆ แล้ว ในปัจจุบันยังมีเทปบันทึกเสียง สไลด์ เทป ภาพนิ่ง และภาพยนตร์ หุ่นจำลอง เทปโทรทัศน์ ซึ่งสามารถใช้เพื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษา ได้อย่างกว้างขวาง

กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

เพื่อให้ได้สนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและสอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชาที่เปิด กว้างนี้ การเรียนการสอนจะเป็นที่วิธีการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ด้วยตนเองมากกว่าการถ่ายทอด

ความรู้สำเร็จรูปจากครูเหมือนที่ผ่านมา ครูจะเป็นผู้ชี้แนะแนวทางให้บทเรียนศึกษาจากหนังสือหลายประเภท และแหล่งความรู้ทุกชนิดเท่าที่จะสามารถทำได้ การเรียนการสอนในห้องเรียนเน้นการฝึกหัดทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ การฝึกหัด อ่าน คิด แสดง เหตุผล วิเคราะห์ ข้อมูลตลอดจนการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนการสอนแบบวิทยาศาสตร์นั่นเอง การเรียนการสอนแบบวิทยาศาสตร์นั่นเอง การเรียนการสอนแบบนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งทางด้านสติปัญญา สังคม และอารมณ์ไปพร้อม ๆ กัน กลวิธีการสอนเกือบทุกรูปแบบ จะถูกเลือกมาใช้สอนตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่อง และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในบทเรียนแต่ละบท ครูและนักเรียนมีเสรีภาพในการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนมากขึ้น กิจกรรมนักเรียนมีบทบาทในการเสริมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น ห้องเรียนจะมีบรรยากาศเป็นประชาธิปไตย เพื่อให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น เอนกนัย และเลือกสรรวิธีการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งสนองวัตถุประสงค์ของการสร้างพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยยิ่งขึ้น

การประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ในด้านการประเมินผล จะมีความคล้ายคลึงกับหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 คือ แบ่งเป็นการประเมินผลระหว่างภาคและปลายภาค ระหว่างภาคจะแบ่งเป็นการประเมินผลด้านพฤติกรรม ผลงาน และการทดสอบย่อย ตามจุดประสงค์การเรียนที่กำหนดไว้ และนำคะแนนที่ได้ไปรวมกับการประเมินผลปลายภาคระหว่างภาคจะแบ่งเป็นการประเมินผลด้านพฤติกรรม ผลงานและการทดสอบย่อยตามจุดประสงค์การเรียนที่กำหนดไว้ และนำคะแนนที่ได้ไปรวมกับการประเมินผลปลายภาค การประเมินผลการเรียนจะประเมินเป็นรายวิชา และวิชาที่ได้ระดับคะแนนตั้งแต่ 1-4 จึงจะนำมาเป็นหน่วยการเรียนสะสมได้ สำหรับชั้นตอนอื่น ๆ จะเหมือนกับหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษา ด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษาก่อนมีการ ศึกษา เป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาดังแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการ เปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.2475	การสอนสังคมศึกษาดังแต่สมัย เปลี่ยนแปลง การปกครองถึงปัจจุบัน
1. ด้านหลักสูตร	<p>ยังไม่มีข้อกำหนดหลักสูตรชั้น การสอน สังคมศึกษา เป็น เรื่องการ เรียนรู้ทาง สังคม ซึ่ง เรียนจากการ สังเกต พฤติกรรมของบุคคลที่แวดล้อม และ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ศึกษาพระ พุทธศาสนา บิ๊วด เป็นศูนย์กลาง พระ เป็นผู้สอน เกี่ยวกับพระธรรม และจริยธรรม</p>	<p>การสอนวิชาสังคมศึกษาได้ถูกกำหนดขึ้น เป็นครั้งแรกในหลักสูตร พ.ศ.2438 ซึ่งมี วิชาภูมิศาสตร์และพงศาวดาร 2 วิชาเท่านั้น - ต่อมาเพิ่มวิชาจรรยาชั้นในหลักสูตร พ.ศ. 2448 โดยบรรจุอยู่ในหลักสูตรชั้น มัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น - ต่อมาในหลักสูตร พ.ศ.2471 วิชา จรรยาจึงได้ถูกกำหนดให้เรียนในชั้นมัธยม ศึกษาตอนปลายด้วย</p>	<p>มีหลักสูตรที่เป็นแบบแผนแน่นอนแล้ว กำหนดวิชา และเนื้อหาวิชา สำหรับแต่ละ รายวิชาที่ต้องเรียน กำหนดอัตราเวลาเรียน วิชาหลักของหมวดสังคมศึกษา คือภูมิศาสตร์ พงศาวดาร วิชาจรรยานั้นแยกเป็น 2 วิชา คือวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมในปี พ.ศ. 2480 และใช้วิชาหลักแทนนี้เรื่อยมาจนถึง หลักสูตรปี พ.ศ.2518 -หลักสูตรปี พ.ศ.2518 ได้เริ่มกำหนด ให้มีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือกในหมวดวิชา สังคมศึกษา -หลักสูตรปี พ.ศ.2521 และพ.ศ. 2524 มีการนำวิชาหลักในสาขาวิชาสังคม ศาสตร์อื่น ๆ มาหลอมเนื้อหาแบบบูรณา- การโดยกำหนดให้เป็นวิชาบังคับ สำหรับ วิชาเลือกอื่น ๆ ยังคงมีลักษณะเนื้อหา แยกเป็นรายวิชาเช่นเดิม</p>

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษา ด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษาก่อนมีการ ศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองถึงปัจจุบัน
2. ด้านวัตถุประสงค์ของวิชา	ยังไม่มีข้อกำหนดวัตถุประสงค์ แน่นอน มีจุดหมายหลักเพื่ออบรม ความเป็นพลเมืองดีที่มีจริยธรรม	มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชา สังคมศึกษา เป็นครั้งแรกในหลักสูตร พ.ศ. 2454 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อกล่อมเกลา ให้เป็นคนดีมีคุณธรรมและมีความรู้เกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และความเป็น มาของชาติ	หลักสูตรสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันนี้ นับตั้งแต่หลักสูตรปี พ.ศ.2503 เป็นต้น ไปจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของหมวด วิชาไว้ และในหลักสูตร พ.ศ.2521 จะ มีการกำหนดวัตถุประสงค์แต่ละรายวิชา ทั้งวิชาบังคับ และวิชาเลือก วัตถุประสงค์ หลักคือ การฝึกฝนให้เป็นพลเมืองดีที่ พัฒนาการทั้งทางด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย
3. ด้านเนื้อหาวิชา	ส่วนใหญ่จะเป็น เรื่องของ พระศาสนา อบรมเกี่ยวกับหลัก คำสอนในพุทธศาสนา ยกตัว- อย่างนิทานชาดก ซึ่งสอดแทรก เกี่ยวกับการอบรมให้เป็นคนมี คุณธรรมความคิดทางพุทธศาสนา	หลักสูตรระยะแรกของช่วงนี้จะมี เนื้อหา ด้านพงศาวดารของชาติ เพื่อให้ทราบความ เป็นมาของบ้านเมือง และวิชาภูมิศาสตร์ ได้มีเนื้อหากว้างขวางขึ้น โดยบรรจุเนื้อหา วิชาภูมิศาสตร์กายภาพ ภูมิศาสตร์ภูมิภาค และภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ เพิ่มขึ้นด้วย	ในวิชาหน้าที่ พลเมือง จึงเน้นเนื้อหา เกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ส่วนวิชาอื่น ๆ เนื้อหาไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง มากนัก ต่อมาในช่วงหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ได้มีเนื้อหาวิชาทั้งวิชาบังคับ และวิชาเลือก

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษา ด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษามีก่อนมีการ ศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาดั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	การสอนสังคมศึกษาดั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองถึงปัจจุบัน
		<p>ในระยะต่อมาได้เพิ่ม เนื้อหาวิชาจรรยา ซึ่งส่วนใหญ่จะมี เนื้อหา เกี่ยวกับหลักคำสอน ที่สำคัญในพุทธศาสนา ได้แก่ ศีลธรรม ความประพฤดี</p>	<p>จึงมีความหลากหลายใน เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา เพิ่มมากขึ้น มีการนำ เนื้อหาสาระและแนวคิด จากรายวิชาในหมวดสังคมศาสตร์มาบูรณาการ เป็นวิชาสังคมศึกษาสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอน ต้น ส่วน เนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมปลาย มีลักษณะ เป็นการสัมพันธ์ เนื้อหาและแนวคิดราย วิชาในหมวดสังคมศึกษา เฉพาะวิชาบังคับ 6 วิชา คือ ส.401 ส.402 ส.503 ส.504 ส.605 ส.606 ส่วนวิชาเลือกแยกเป็นราย วิชา ซึ่งกระทรวง เสนอรายวิชาให้เลือกเรียน ตามโปรแกรมจาก 26 วิชาที่กำหนดให้ดูรายละเอียด ภาคผนวก)</p>

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษาก่อนมีการศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน
<p>4. ด้านหนังสือเรียน</p>	<p>ในช่วงนี้นับว่าน้อยมาก เพราะการพิมพ์ยังไม่แพร่หลาย ใช้วิธีคัดลอกต่อ ๆ กันมา หนังสือเรียนที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเล่มแรกของวิชาสังคมศึกษา คือ "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา" ฉบับของหลวงประเสริฐอักษรนิติ แต่ไม่มีการกำหนดให้เป็นหนังสือเรียนอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้นี้อาจกล่าวได้ว่าพระไตรปิฎกต่าง ๆ ก็เป็นหนังสือคู่มือสำหรับพระสงฆ์ในการใช้อบรมสั่งสอนประชาชน</p>	<p>มีพัฒนาการของหนังสือเรียนทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ แต่ยังไม่กว้างขวาง มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการเป็นครู ได้แต่งตำราเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา สำหรับให้ใช้ในโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการได้พิมพ์ตำราขึ้นเพื่อให้เป็นหนังสือในโรงเรียนทั่วไปและเป็นผู้ทำหน้าที่ คัดเลือกหนังสือที่เอกชนแต่งขึ้น</p>	<p>หนังสือเรียนในช่วงนี้มีพัฒนาการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพอย่างกว้างขวาง เห็นได้ชัด กระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้เอกชนแข่งขันกันแต่งตำราเรียนเพื่อใช้ในระดับการศึกษาต่าง ๆ กระทรวงศึกษาธิการเองได้ผลิตหนังสือเรียนสำหรับรายวิชาต่าง ๆ ขึ้นเป็นตัวอย่างและได้ทำรายชื่อนหนังสือที่กระทรวงอนุมัติให้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียน แจกไปตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อให้ครูเลือกใช้ตามความเหมาะสม</p>

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษามัยก่อนมีการศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน
5. สื่อการเรียนการสอน	มีจำกัดเพราะครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ สื่อการเรียนการสอนที่ใช้แพร่หลายคือ ใช้กระดานชนวน และดินสอหิน	สื่อการเรียนการสอนมีพัฒนาการขึ้นเป็นลำดับ นอกกระดานดำแล้วมีการใช้แผนที่ลูกโลก และภาพนิ่ง เป็นอุปกรณ์สำหรับในด้านการสร้างความเข้าใจในวิชาภูมิศาสตร์ ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา	เนื่องจากช่วงนี้เป็นช่วงที่มีความก้าวหน้าทางวิชาการอย่างสูง จึงมีพัฒนาการด้านสื่อการเรียนการสอนเด่นชัด มีการนำนวัตกรรม และเทคโนโลยีใหม่เข้ามา เช่น สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุไอเทป และชุดการสอน ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนมากขึ้น
6. กระบวนการเรียนการสอน	เน้นการท่องจำในด้านความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้ และเจตคติเกี่ยวกับคุณงามความดีตามหลังของพุทธศาสนา ไม่เน้นความสำคัญของการฝึกทักษะในการวิเคราะห์ปัญหาเหตุผล ครูเป็นศูนย์กลางของ	กระบวนการเรียนการสอนเริ่มมีแบบแผนมากขึ้น มีการตรวจตราโรงเรียนโดยผู้ตรวจการจากกระทรวง มีโรงเรียนฝึกหัดครูเพื่อฝึกเทคนิคการสอน และยังมีผู้เขียนตำราเกี่ยวกับหลักการสอนวิชาต่าง ๆ สำหรับให้ครูใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ให้	ในด้านวิธีสอนได้ลดความสำคัญของการที่ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนมาเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลางครูและนักเรียนมีบทบาทร่วมกันในกิจกรรมในการเรียน วิธีการสอนที่เป็นที่นิยมในช่วงนี้คือ การผสมผสานวิธีสอนหลาย ๆ แบบ เช่น การสอนเป็นทีมการสอน

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษา ด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษามาก่อนมีการ ศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาดั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475	การสอนสังคมศึกษาดั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองถึงปัจจุบัน
7. การประเมินผล	<p>การเรียนการสอน ใช้การลงโทษ และการให้รางวัล เป็นแรงจูงใจ</p> <p>ไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอน แล้วแต่ ครูผู้สอนจะกำหนดขึ้นเอง</p>	<p>นักเรียนด้วย สรุปโดยทั่วไป การสอนมีลักษณะ ที่ครูเป็นศูนย์กลาง การบรรยาย</p> <p>การประเมินผล เริ่มมีกฎเกณฑ์และวาง มาตรฐานการศึกษา โดยให้สอนในที่ประชุม ข้าหลวงในชั้นต่าง ๆ เมื่อจำนวนนักเรียน เพิ่มมากขึ้น กระทรวงได้จัดสอบไล่ เฉพาะ ชั้นประโยค มัธยมตอนต้น และประโยค มัธยมปลาย ต่อมาจัดสอบเฉพาะชั้นประโยค มัธยมปลาย</p> <p>การวัดผลจะเน้นสัมฤทธิ์ผลทางด้าน ความรู้ และความจำ ข้อสอบเป็นแบบอัตนัย และมีการวัดผลทักษะการเขียนแผนที่ด้วย</p>	<p>แบบแก้ปัญหา การอภิปรายการสร้าง สถานการณ์จำลอง การศึกษาค้นคว้าด้วย ตนเอง และการสอนแบบสืบสอบ</p> <p>การเรียนการสอนเน้นที่การให้นักเรียน มีโอกาสได้ฝึกทักษะในการแสวงหาความรู้ และการนำความรู้ไปใช้อย่างมีระบบกับการ ฝึกหัดให้คิดให้ทำเป็นและแก้ปัญหาได้ โดย ใช้ความรู้เป็นพื้นฐาน มีการปรับปรุงด้านการ วัดและประเมินผลให้มีคุณภาพ เชื่อถือได้และ เที่ยงตรงโดยใช้เครื่องมือและวิธีวัดผลหลาย ๆ แบบประกอบกับการใช้ข้อสอบ มีทั้งแบบอัตนัย และแบบปรนัย มีเกณฑ์การคิดวัดผลที่มีระบบ เช่น ด้วยวิธีการอิงเกณฑ์ และอิงกลุ่ม ผลการ</p>

พัฒนาการการสอนสังคมศึกษาด้านต่าง ๆ	การสอนสังคมศึกษาก่อนมีการศึกษาเป็นแบบแผน	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475	การสอนสังคมศึกษาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน
		<p>คิดวัดผล เป็นคะแนนรวมทุกวิชาเทียบ เป็นเปอร์เซ็นต์</p>	<p>เรียนตัดสินเป็นรายวิชา โดยจัดเป็นระดับคะแนน วิธีการประเมิน ให้นักเรียนที่สอบไม่ผ่าน สอบแก้ตัว เป็นรายวิชามีการสอบเพื่อประเมินผลย่อยในแต่ละบทเรียนแล้วประมวล เป็นคะแนนรวมปลายภาค</p> <p>- นอกจากนี้ยังมีการประเมินพัฒนาการพฤติกรรมของผู้เรียนทุก ๆ ด้านคือ ด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย</p>

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย